Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (13328) | 1987 чылдың февраль 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Партия херээженнерниң деткимчезинге идегеп турар. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң индириинден чаңгыланган бо сөстер совет херээженнерниң социал идепкейинге үндезилеттинген. Ниитилел амыдыралының бүгү талаларында эде тургустунуушкун чорып турар бо хүннерде экономиканы болгаш культураны эргелеп башкарарынга херээженнерниң улам идепкейлиг хаара туттунган турарын чурт күзеп турар.

Партия съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр тургустунуп турар херээженнер чөвүлелдериниң чаңгыс аай системазы Төрээн чурттуң кыстарының хөй миллион кижилиг отрядының канчаар-даа аажок улуг угаан-бодал болгаш күш-ажыл потенциалын калбаа-биле ажыглаарынга партияга дузалаар хүлээлгелиг. Херээженнер чөвүлелдериниң амгы үеде сорулгаларын Херээженнерниң бүгү-эвилел конференциязының делегаттары чугаалажып көрген. Конференция январь 30-де Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга болуп эрткен.

Эштер М. С. Горбачев, А. А. Громыко, Н. И. Рыжков, А. Н. Яковлев, А. П. Бирюкова, Г. П. Разумовский оларны конференцияның киржикчилери адыыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП Төп Комитединиң Херээженнерниң бүгү-эвилел конференциязының киржикчилеринге байыр чедиришкинин СЭКП ТК-ның секретары Г. П. Разумовский номчуурга, ону чыылганнар адыыш часкаашкын-биле уткуп хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Терешкова кылган. Совет херээженнер чурттуң бүгү чонунуң 53 хуузун, улус ажыл-агыйында ажылдап турар кижилерниң барык чартык кезиин ээлеп турар. Ортумак болгаш дээди эртемниг специалистерниң 60 хуузу херээженнер деп, ол дыңнаткан. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге, ёзулуг-ла революстуг байдалдыг эде тургустунуушкуннуң чорудулгазынга херээженнерниң ээлээр туружун — бо чугула айтырыгны хандыр медереп билирин үе негеп келген.

Эде тургустунуушкунунуң эчис сорулгазы — чурттуң амыдыралының бүгү талаларын ханызы-биле чаартыры, шиитпирлиг бүгү-ле талаларга — экономиктиг, социал-политиктиг болгаш мөзү-шынар адырларынга бистиң тургузуувустуң ачылыг бүдүжүн улам долу ажыдары болур дээрзин СЭКП ТК-ның чаа доозулган Пленуму база катап онзалап шыйган. Херээженнер чөвүлелдери бистиң нити ажыл-херээвиске, эде тургустунуушкунга херээжен кижиниң бодунуң туружун тодарадып алырынга база херээжен чоннуң канчаар-даа аажок улуг социал, күш-ажыл болгаш угаан-бодал потенциалының ажыл-херекке ажыглаттынган турарынга дузалаар ужурлуг.

Херээженнер чөвүлеллериниң сорулгаларын тодаратпышаан, илеткелчи херээженнерниң күш-ажыл, амыдырал байдалдарын экижидери, оларның профессионал мергежилин бедидери, не-чашты камгалаары-биле холбашкан айтырыгларның чедиишкиниг боттаныышкыны оларның боттарының туруштуундан, негелделиинден хамааржыр деп демдеглээн. Херээженнер чөвүлелдериниң совет болгаш күрүне органнары, профэвилел база комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организациялары база ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң политорганнары-биле тудуш харылзаалыг ажылдаарының чугулазы онза демдеглеттинген. Оларның ажылы янзы-бүрү хевирлерлиг болгаш хөй талалыг болган тудум, херээжен ишчилерниң эрге-ажыктары улам боттуу-биле барымдаалаттынар, олар бот-эргелелче улам долу хаара туттунар деп илеткелде демдеглээн.

Херээженнер чөвүлеллериниң ажыл-чорудулгазының тодаргай планнарын чугаалажып көрбүшаан, конференцияга санал берген делегаттар бүгү социал айтырыгларның чедиишкиниг шиитпирлеттинери тайбың, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, бүгү улустарның айыыл чок чоруун идегелдиг хандырары дээш идепкейлиг демисел-биле сырый харылзаалыг деп демдеглээннер.

Партияның ала сагыш салыышкынын доктаамал көрүп билип турар совет херээженнер. СЭКП-ниң чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринче көрдүнген угланыышкынын чүректиң харыызында деткип, партияның XXVII съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезинге улуг салыышкынны киирериче чүткүп турарлар дээрзи хүлээп алдынган резолюцияда айыттынган.

Совет херээженнер чөвүлелдериниң дугайында дүрүм болгаш Совет херээженнер комитединиң дугайында дүрүм чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алдынган.

Совет херээженнер комитединиң чаа составының соңгулдазы болган. Аңаа болган пленумга Совет херээженнер комитединиң даргазынга З. П. Пухова соңгуттурган.

(СЭТА).

ХОЙДАН-НА — ХУРАГАН

Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы малчыны Базыр-оол Донгакович Шаравии бо чылдың кыштаглаашкынынга эки белеткенгенинден ооң коданында хой оолдаашкыны организастыг чоруп турар. Ында төрүүр 371 хойнуң 280-и оолдапкан болгаш хураганнары онча-менди доругуп турар.

Сакманчылар Галина болгаш Светлана Даваалар, Людмила Хертек, комсомолчу Кара-оол Шаравии олар кызымак ажылдап, социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: бөлүк сакманчылар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

САКМАНЧЫ КЫСТАР

ВЛКСМ райкомунуң путевказын ёзугаар дыка хөй оолдар, кыстар амгы үеде сакманчылап ажылдап турар. Олар төрээн хой бүрүзүнден хураганны менди доруктуруп алыр дээш чарышта хаара туттунган.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң Кара-Хову бригадазында комсомолчу сакманчы Каң-оол Саяна 135 хураганны хүлээп алгаш, оларны эки ажаап, чемгерип турарындан кадык, семис-шыырак доругуп турарлар, ооң түңнелинде бо сакманчы социалистиг чарышка бирги черни алган. Бо-ла совхозтуң Бел хойжу бригадазында Доңгак Февраль, № 3 хойжу бригадада Биче-оол Айдаңмаа болгаш өскелер-даа сакманчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ниитиниң малының баш санын өстүрер херекке үлүүн киирер сорулганы салганнар.

А-Т. БЕГЗИ.

ЧҮСТЕН-НЕ ЧҮСТҮ

«Шамбалыг» совхозта 17 чыл иштинде мал ажылынга ажылдап келген дуржулгалыг малчын Байыр Бакырович Хомушкунуп коданында төрээн хойларның хураганнары онча-менди өзүп турар.

Малчын 1986 чылды багай эвес чедиишкиннерлиг дооскан. Төрүүр чүс хойдан 110 хураганны, бөдүүн дүктүг хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргып алган.

1987 чылда ол бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, төрүүр 100 баш хойдан-на 100 хураганны, хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнип турар.

С. ДОПЧУТ-ООЛ.

ЧЕМ ЧЕТЧИР

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазында төрээн үш муң ажыг хойнуң хураганнары менди доругуп турар. Бригаданың малчыннары амгы үеде ниитиниң малының баш санын хоратпас, чаш төлүн бүрүн камгалап, өстүрер дээш шалыпчы ажылдап турарлар.

Малчыннарның хойлары немелде азыралда. Малчын коданнарда четчир санныг сиген, саваң, чарба, сула бар. Оларны специалистерниң тургускан рационун ёзугаар берип, чаш хураганнарны болгаш төрээн хойларны чылыг суг-биле сугарып турар. Ынчангаш бригаданың хойлары кышты хүр ажып турар.

Н. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫЛАР

Өвүрнүң «Коммунизмче орук» совхозу 1986 чылдың ажыл-агый түңнелдерин үндүрүп, адырлар, мергежилдер аайы-биле чемпионнарны тодараткан.

САРЛЫКЧЫ

Дандар-оол Хаажыкович Ховалыг-биле Чиңге-Ховуга сарлык кадарып чорда ужуражы бердивис.

— Үш, дөрт чыл бурунгаар келген болзуңарза, үжен ваа безин четпес сарлык-ла болгай бо — дээш, чаттып оъттаан коданны долгандыр көрбүшаан, чугаазын уламчылай-дыр: — Ам харын, үш чүс чедип олур. Турум азыралга турар хөнну чок, хөй чарыгдал-шүүдел үндүрүп, сиген, чарба-даа шоолуг херерлевес мал-дыр ийин. Аңмең ышкаш, тайга-сыннар ээзэ тевер, эъткир, сүткүр, дүккүр, ажыктыг, орулгалыг чүү дээр!

Д. Ховалыг Ак-Кежигде кыштап турар. Бо чылын Бора-Шай унун дургаар хар улуг-даа бол, Артыштыг-Хемге мага хандыр семирип чайлаан кодан сарлык хүр, хорамча чок.

Сарлыкчының аал-оранын, кыштаан көрдүвүс. Бажың даштында ногаан өңнүг кожуглут мотоцикл — «Уралды» тургузуп каан. Ону эрткен чылын төрүүр сарлык бүрүзүнден алган бызаа чүс хуу болган көргүзүү дээш совхозтуң удуртулгазын дамчыштыр ээлчег чокка садып алган.

Малчынның өөнде демдеглел кылыр кыдырааштарны ханада чыскаалдыр азып каан. Ында автолавканың кээп турарын, почта чедирилгезин, суг сөөртүлгезин, хандырылганың байдалын кичээнгейге алыры-биле шуптузун бижип каан.

Дуржулгалыг малчын Д. Ховалыг бо чылын чүс башка онаашттыр чүс сарлык бызаазын алырын хүлээнип турар.

ЧЫЛГЫЧЫЛАР

Совхозтуң чылгызы ийи кезек черде мөөңнеттинген. Бора-Шайның Хову-Бажында 306 чылгыны Олег биле Анатолий Монгуш алышкылар кадарып турар. Дузалакчылары Валерий Монгуш, Хүлер-оол Монгуш чыл санында арга-дуржулгазы немежип, мергежили бедип орар.

Чылгының чартыы — төрүүр белер. Кышкы үеде малын үш азы алды ховуктап алгаш, Көк-Хорум, Арт-Аксы, Чалбак, Ортаа Солчур, Кыдыы Солчур ынаар ээлчежип күзеттеп турар.

Оларның адаа чарыында Эзир-оол Монгуштуң коданында 500 ажыг чылгы бар. Эрткен чылдың түңнели-биле Эзир-оолдуң акызы Дыртык-оол Монгуш чүс беден 95 кулун алгаш, өскелерден эки көргүзүглүг диртип, мурнакчыларның одуруунче кирген. Ол ам бо чылын үш чүс хире богба-чавааны онча-менди кадагалап турар.

Одар-белчиир бо хүннерде чедишпейн турарындан Э. Монгуштуң коданы Улаатайның Хөрлетиже көжүп чедерин шиитпирлээн.

СААНЧЫ

Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи үнген чылды курлавырлыг уткаан. Ында ажылдап турар саанчылар февральдың үлүүнде иженип, шынарже сагыш салып, чыл эгезинде алдынган темпини кошкатпаан.

Саанчылар ортузунга калбарган чарышка Александра Калындүүевна Монгуш бирги черже үнген. Аңаа быжыглаан 13 инектиң ийизи төрүпкен. Ол амдызында 9 инек саап турар.

С. ДАНЗЫ.

СӨӨЛГҮ ҮЕДЕ ЭКИЖЭЭН

Бистиң «Тере-Хөл» совхозтуң дирекциязы малчыннарже кичээнгейни сөөлгү үеде элээн улгаттырган. Ылаңгыя совхоз төвү-биле харылзаавысты экижидип, суур биле Балыктыг аразында рацияны тургусканы биске дыка таарымчалыг болган. Ол ышкаш Үстүү-Балыктыг деп черге бажыңны тудуп, аңаа хойжу бригаданың төвүн тургузарын шиитпирлээн. А бистер бодувустуң ээлчээвисте бо чылын эки үре-түңнелдиг ажылдаар дээш кызар бис.

М. НАМГАЙ.

Дүвүренчиг медээ

ДУЗА ХЕРЕК

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң Мойналыкта малчын Севек Ооржактың кыштаан хат хадааш, хөргүктеп каапкан. Малчын хураганнар кадарып турар. Оларның 20 хирезин тургузу азырап турар.

Районнуң саң-хөө килдизи болгаш ыяш ажыл-агый ажылдакчылары бо кыштагны шефке алган. Ийи хүннүң дургузунда малчынның кыштаазының көржеңин коптаргаш, өдек чоогунда чыып кагдывыс. Чогум хураганнары амдызында менди-даа болза, малчынның хөрээн өйген айтырыглар хөй. Ол мынчаар чугаалады:

— Ам мээң кыштаамда тудум сиген-даа чок. Белеткеп алган сигенимни хөвээ хураганнарга чиртип кааптым. Совхозтан сиген айтырарымга, машиналар чедишпес, тракторлар үрелген дээш хүндел-хүнче чылдырып-ла турар. Хат дуй хадып каапкан, чоокта хой оъттаар оът төнген. Совхозта чүгле 4-5 машина шимчеп турар, суг база сөөртпестээн. Суг кудар доскаар доңган. Кыштаг биле совхоз аразының оруу муңгашталырының кырында келген. Моон кижи барын негелде кылбас болза, бо аалды даргалар шуут уттуптар. А негелде, айтырыг тургузарга, бир неделя болгаш хандырза хандырар боор-дур.

Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглер малчынның ол чөптүг негелде, хомудалдарын кичээнгейге ап, шиитпирлээри негеттинип турар-дыр.

М. МОНГУШ.

ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУН — БОТТУГ ЧҮҮЛ-ДҮР

Тываның ажылчы чону СЭКП ТК-ның чаа эрткен Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, өөренип, ажыл-ижи-биле холбап турар

ЧАА ЁЗУ-БИЛЕ

Бистиң чурттувустуң ажылчы чону база бир чаа базымны — он ийиги беш чылдың ийиги чылын — чедиишкиниг эгелээн. Ам кайда-даа, бистиң Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозта болгаш оон Мерген сүт-бараан фермазында-даа ажыл-иш болгаш амыдырал-чуртталга дүргедээшкиниң болгаш эде тургустунуушкунуң ёзузу-биле чоруп турар. Мындыг үеде СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга чугула айтырыгны — эде тургустунуушкун болгаш кадр политиказын — чугаалашканы черле эки-дир.

«Бүдүрүлгеге демократияны хөгжүдериниң чугула айтырыы болза, бүдүрүлгелер, цехтер, салбырлар, участоктар, фермалар болгаш звенолар удуртукчуларын, бригадирлерни болгаш мастерлерни соңгуур чурумну тургусканы болур». Пленумнуң шиитпирлеринде айыттынган бо сөстер бистиң амыдыралывыста чаа чүүл болур, ону чүүлдүгзүнүп, деткип тур мен. Чүге дээрге, чижээлээрге, бистиң Мерген сүт-бараан ферманың эргелекчизин томуйлаар үе турда, ону удуртуп шыдавас кадрларны ынаар чорудуп турганын билир мен. Бир эш турган, чогум боду эки кижи, ынчалзажок демги бир кылаңкарадан салдыкпас. Каш-даа катап эмнеткен. Ол солуттунмас кижини, коллектив кежигүннери удурланып турда-ла, совхозтуң ынчаардагы дирекциязы ферманы катап-катап эргелекчиледип-ле турган. Үлегер чок ол кижиниң хайындан ажыл-иживис элээн сандараан. Ынчангаш удуртукчу кадрларны соңгуур чурумну тургусканы черле чүүлдүг болуп турар. Ооң ачызында моон соңгаар төлеп чок кижилерге ферма эргелекчилетпес, бодувустуң төлептиг болгаш идегелдиг бадыткап шыдаар деп санап турар кижививисти соңгуп алыр апаар бис. А ол удуртукчуну боттарывыс соңгуп, холувус-биле бадылап алган болганывыста, ооң сөзүн боттандырарывыс база албан болур.

Бистиң «Ленинчи орук» совхоз каш-ла чыл мурнунда Каа-Хем районнуң хожудаңгай болгаш сандаргай ажыл-агыйлыг совхозу турду. А ам мурнакчыларның одуруунда келдивис, хамык планнарывысты болгаш социалистиг хүлээлгелеривисти долдур болгаш ажыр күүседип, кызыл туктарны чаалап ап, алдарывыс алгып, диңмиреп эгеледивис. Ону мен совхоз директору Ю. А. Клепиковтуң, партком секретары А. Т. Слюсареваның, профком даргазы Ф. С. Селиваның эде тургустунуп турарының херечизи кылдыр көрүп турар мен. Чаңгыс мен-даа эвес, совхозтуң бүгү чону ынчаар санап турар.

Мен чүгле бо Мерген сүт-бараан фермазында мутур үжен чыл инек кадарып тур мен. Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң коллективти беш чыл чедир үзүк чок удурткан эргелекчи чок. Ам Александр Шелехов эргелекчилеп турар. Ооң ажылдап келген үезинде ферма, ооң ажыл-ижи туржук, коллективтиң кежигүннери бежин көзүлдүр-ле «сегип» келди. Ам мурнакчыларның одуруунда быжыы-биле кирген бис. Эрткен чылын күрүнеге сүт садар онаалдавыс 126 хуу чедир күүсеттинген. Ол чедиишкинивисти салбас ужурлуг бис.

Д. КАРМА,
инек кадарчызы, Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы.

ХАЖЫЫЗЫНГА АРТПАС БИС

Назы-харым улгаткан. Ынчалза-даа чурттап эртип турар назынымга черле хомудавас мен. Чүге дээрге Төрээн чуртумнуң нити хөгжүлдезинге үлүг-хуумну шыдаар шаам-биле киирип, күш-ажылдан кезээде салдынмайн чор мен. Пенсиялай берзимзе-даа, парлалга шугумунда ажылдавышаан мен.

1941 чылдан бээр СЭКП-ниң хүрээлеңинде бактаап келдим. Мынча үениң дургузунда чуртувуска болгулаан төөгүлүг хөй-хөй болуушкуннарның херечизи боор чор мен. СЭКП-ниң съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээже бодумнуң үлүг-хуумну эвээш-биче-даа бол киириштирип келдим. Совет улустуң чаагай чоруун улам экижидер дээш, мөңге тайбыңны быжыглаары дээш бистиң партиявыс болгаш совет чазаавыс канчаар-даа аажок улуг сорулгаларны салгаш, оларны боттандырарынче бүгү ниитиниң күжүн мөөңнеп, утлап баштап турар.

База бир төөгүлүг болуушкун — 1987 чылда СЭКП ТК-ның январь Пленуму. Эде тургустунуушкунуң болгаш партияның кадр политиказының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң илеткелин болгаш түңнел чугаазын номчуп таныжып, өске-даа эш-өөр-биле бир дөмей, эң амыдыралчы, үениң негелдезинге дүүшкен, чаа болгаш эң чугула айтырыглар-дыр деп чүүлдүгзүнүп тур мен.

Эде тургустунуушкунну кижи бүрүзү болуп шугдүнеринден эгелээр. Эрги ёзу-биле чурттап болбас. Үениң негелдези ындыг деп билдим. Эде тургустунуушкун дээрге кижиниң аажы-чаңы, ажылга хамаарылгазы, бот-негелделиин, сагылга-чуруму, чогаадыкчы чорук, чаа чүүлдерни шиңгээдип алырынче чүткүл хамааржыр дээрзин медерел билдим.

Пленумга илеткелде, мындыг одуруглар бар: «Чуртта мораль-мөзү-шынар талазы-биле чаа байдал тургустунуп, үнелиг чүүлдерниң эде көрүүшкүнү болуп, болуушкуннарны үнелеп көөрүнге ажыт-чажыт чок чорук, шынчы чорук, четпестерге эптеш чок чорук, ажыл-херекти экижидер күзел идепкейлиг боттанып турар принциптер болуп бадыткаттынып турар. Негелделиг чорук болгаш сагылга-чурум, организастыг чорук бедээн, бүдүрүлгеде корум-чурум экижээн».

Шынап-ла, бистиң амыдыралывыста үнелиг өскерилгелер болуп турар. Оларга бис боттарывыс-ла идепкейлиг киржип турар бис. Ындыг болганда, кижи бүрүзү эде тургустунуушкунуң хажыызынга артпас ужурлуг.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ,
күш-ажылдың хоочуну, персоналдыг пенсионер.

ӨГ-БҮЛЕ КЕРЭЭЗИНЧЕ КИРЕР

Бүдүрүлгеге демократчыдылганы хөгжүдери, ёзулуг бот-эргелел үндезиннерин чайгылыш чок нептередири бирги чергелиг ужур-дузалыг болуп турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев 1987 чылдың январь 27-де СЭКП ТК-ның Пленумунга илеткелинге чугулалап демдеглээн. Бүдүрүлгениң организастаарынга болгаш күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралынга ажылчы чоннуң кижи бүрүзү болуп бодунуң бүдүрүлгезиниң ёзулуг ээзи кылдыр көөр ындыг хевирлерни нептередири, ындыг байдалдарны тургузаары эргежок чугула дээнин Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери изии-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Удуртукчудан, продукцияны шуут бодунуң холу-биле бүдүрүп турар ажылчындан, оларның аразында тургустунуп турар харылзаалардан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары дорт хамааржылгалыг. Күш-ажылды организастап турар кижи-биле тудугжунуң, малчынның аразында чөрүлдээлер, бот-боттарын билишпес чоруктар удаа-дараа тургустунуп туруп бээр чүве болза, ол таарымча чок байдал чүгле оларга эвес, харын планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге шаптараазыннарлыг болуру билдингир.

Ынчангаш бүдүрүлгеге демократияны хөгжүдери чугула айтырыг болуп турары ол. Бүдүрүлгелер, цехтер, салбырлар, участоктар, фермалар болгаш звенолар удуртукчуларын, бригадирлер болгаш мастерлерни соңгуур чурумну тургусканы таарымчалыг болуп турарын көдээниң ажыл-ишчилери чугулалап демдеглеп турар.

Ажыл-агыйны чорударының чаа аргаларынче шилчиишкин, бот-орулга-чарылга, бодун акшаландырары болгаш чарыгдалдарны боду дуглаары бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазының чугула кезээ болу берген.

— Бот-орулга-чарылга хүнүн эрттирери бисте чаңчылчаан — деп, совхоз директору Б. С. Сайды биске чугаалады. — Ылаңгыя мал ажылының мурнакчы дуржулгазын өөрениринге хойжуларның сонуургалы улгаткан. Экономика айтырыгларын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң айтырыгларын кайы-даа бригадаларның кежигүннери өөренип турар.

Ооң чижээнге коллективтиг керээ-биле ажылдап турар бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданы (бригадири М. Кыныраа) хамаарыштырып болур. Хойжу коллектив бот-орулга-чарылга болгаш коллективтиг керээ ёзугаар ажылдап, саважылганың чек системазын ажыглап турар. Деңнелгелиг бо арганың бригадага-даа, малчын кижи бүрүзүнге-даа ажыктыын кижи бүрүзү ылап билип алган. Бригада кежигүннери малдың чүгле баш санын онча-менди тургузарынче сагыш салып турар эвес, улуг хойнуң-даа, чаш-даа малдың шыырак, деңзизи немежип турар кылдыр өстүреринче кичээнгей сала берген. Бо ажылды шыңгыы учётта тургускан, ол дээш малчыннарга немелде төлевирни доктааткан.

Шыырак хураганнарны чайын кыргылдаже база киирген. Чижээ, М. Кынырааның удурткан бригаданың азырап өстүргени хураганнардан 1080 килограмм дүктү кыргып алган. Оон 10 муң ажыг рубль орулга база кирген. Малчыннарның чаш малды эки ажаап өстүргени күрүнеге дүк дужаар планны күүседиринче чугула бир магадылал болган. Эрткен чылын ажыл-агый күрүнеге 15 тонна дүктү дужаар планныг турган. Херек кырында 15,4 тонна дүктү күрүнеге садар аргалыг болган.

Беш чылдың баштайгы чылында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң планының күүселдезин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң дүргедээшкининиң база эде тургустунуушкунунуң негелдезинге дүүштүр Ленин аттыг совхозтуң удуртукчулары болгаш специалистери сайгарып көрген. Түңнеп көөрге, эде тургустунуушкунунуң баштайгы демдектери көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп турарында-даа, чамдык социал айтырыгларны шиитпирлеп турарында-даа көстүп турар.

Ажыл-агый эрткен чылын 338 тонна эътти күрүнеге дужаар планныг турган, херек кырында 341 тонна эътти дужааган. 120 тонна сүттү күрүнеге садар турган, 141 тоннаны садар аргалыг болган. Хүлээнип алганы ажыл-херектеринге малчыннар төлептиг чорууну көргүзүп шыдаан. Инек, хой кадарчылары, саанчылар, көдээниң өске-даа ажыл-ишчилери, совхозтуң специалистери мал бажының чидириин эвээжедип, малдың бүгү чүзүнүнүң күш-деңгелин экижиткенинден көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрери-даа, күрүнеге садары-даа немешкен.

Эвээш эвес мал бажын, малдан алыр продукцияны күрүнеге саткан-даа болза, инек, хой бажын өстүрери мурнукузундан хөй болуп турар. Тодаргайлаарга, мал өстүрериниң планнары ажыр күүсеттинген. Совхозта 14011 хой, 877 инек, 640 чылгы болгаш 205 теве бар.

Бөгүн, кажан эде тургустунуушкун бодунуң эге чадазында турда, боттуг, туруштан кылдынган чүүлге объективтиг үнелээшкинни бээри, ажылдың түңнелдерин чүгле эрткен үениң туруштарындан эвес, бөгүнгү негелдениң туруштарындан көөрү онза чугула болуп турар. Эки ажылдаар, партийжи сагыш салыышкынга күш-ажылчы харыыны бараалгаар дээш Ленин аттыг совхозтуң хойжу бригадалары өг-бүле аайы-биле керээже кирер деп турар.

Өг-бүле аайы-биле коллективтиг керээ көдээ ажыл-агыйга, ылаңгыя мал ажылынга, эптиг болгаш ажыктыг болуп турарын мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар.

А. ОКСУР.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: эде тургустунуушкун канчаар чоруп турарыл?

САЛДАРЫН ЧЕДИРГЕН

СЭКП-ниң XXVII съездиниң шиитпирлеринде партия эге организация бүрүзү партийжи ажылды үндезини-биле эде тургузарын айыткан. Ынчангаш чурттуң бүгү партия эге организациялары-биле бир дөмей, ону амыдыралга боттандырар дээш «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынның Мөңгүн-Тайгада бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогунда партия эге организациязы (секретары Д. М. Иргит) чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Съездиниң хүлээп алган документилериниң болгаш шиитпирлериниң утказын, салган сорулгаларын коллективтиң коммунистеринге, ажыл-ишчилеринге тайылбырлаар ажылды партия эге организациязы чоруткан. Коммунистерни, комсомолчуларны, тудугжуларны өөредилгеге шуптузун хаара туткаш, орта съездиниң материалдарын өөренип, салган сорулгаларын тайылбырлаан, ону участоктуң шиитпирлээр ужурлуг айтырыглары-биле холбаштырган. Ол ышкаш коммунист, ажыл-ишчи бүрүзүнүң хууда онаашкан ажылы, хөй-ниитиниң херээ дээш харысалгалыг болуруның, сеглээн сөзү-биле ажыл-херээниң карышпазының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, планныг онаалдаларны албан күүседириниң, кылган ажылдың шынарын экижидериниң, камналга-хумагалал дээш демисежилгениң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң дугайында аңаа чугаалажып, моон соңгаар ажылды эде тургузар талазы-биле дугуржуп алган.

Партия эге организациязы бодунуң ажылының стилин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарынче чогуур сагышты салган. Хуралдарны эрттирериниң шынарын экижидери, үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип алыры, коммунистерниң идепкейин, харысалгазын бедидери, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыры болгаш өске-даа партийжи организастыг, идеологтуг ажылды экижидери дээш чамдык хемчеглерни алганы партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидеринге, коммунистерниң идепкейлиг болурунга салдарын чедирип турар болу берген.

Партияның XXVII съездиниң, СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия эге организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалажып турда, коллективте ажыл-иштиң байдалын шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтээш, партияның салган сорулгаларын боттандырар талазы-биле чүнү кылырының хемчеглерин ажылдап кылган.

Партия организациязы бодунуң үндүрген шиитпирлерин күүседири-биле организакчы, идеологтуг ажылды экижидип эгелээн. Бирги ээлчегде коммунистерден негелдени күштелдирери-биле оларның ажылының, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнаарын көвүдеткен. Коммунист тудугжу Б. Б. Салчактың партийжи даалганы күүседип турарының дугайында информациязын партия хуралынга дыңнаан. Бо коммунист коллективте спорт ажылын харыылап турар, тудугжуларны өлче хаара тудар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутса-даа, ында четпестерни айтып, коммунист партийжи даалганы негелдеге чедир күүсетпейн келгенин шүгүмчүлээн. Хурал соонда бо ажылды идепкейжидип турар. Олар ам волейбол, баскетбол, стол теннизиниң, мячылыг хоккейниң маргылдааларынга, боттарының спортчу мергежилин бедидери-биле секцияларда киржип турар болу берген. Профэвилел комитединиң даргазы тудугжу К. О. Донгактың «Социалистиг чарышты организастап турарының дугайында» информациязын база дыңнаан. Бо хуралга Совет Эвилелиниң ажылчы чонунга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыында айытканынга дүүштүр чарышты дээштиг организастаарда коллективтиң профкому чүнү кылырын, амгы үеде күш-ажылчы маргылдааның байдалын анализтеп чугаалашкан. Ай санында чарышты түңнеп, көргүзүглерни самбыраларга бижип, мурнакчыларны шаңнап-мактап турарын орта демдеглээн. Оон-биле чергелештир чарышты организастап турарында четпестерни шүгүмчүлээн. Коллективтиг керээни четпес күүседип турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрей бээр таварылгалар бар.

Партия организациязы комсомол эге организациязының, херээженнер бөлүүнүң ажылын идепкейжидеринче кичээнгейни салган. Чүге дээрге, партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер хөй-нийти организацияларынга партийжи удуртулганың кошкаан шүгүмчүлээн, ынчангаш ону экижидер дээш ажылдап турар.

Партия организациязы съездиниң шиитпирлерин ёзугаар ажылын эде тургузар, коммунистерниң идепкейин бедидер дээш чамдык хемчеглерни ап эгелээнинден күш-ажылдың сагылга-чуруму, тудугжуларның ажыл-ижинге хамаарылгазы, идепкейи экижээн, харысалгазы бедээн. Ол — планныг онаалдаларны күүседиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге салдарын чедирген.

Он ийиги беш чылдың бирги чылында бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогунуң коллективи багай эвес күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. 1986 чылда 377 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, даалгадан ажыр 46 муң рубльдиң ажылын кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, ол даалга 6,8 хуу өзүлделиг болган. С. Х. Одай-оолдуң, А. С. Байыр-оолдуң удурткан тудугжу бригадалар эрткен чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде эки шынарлыг күүсеткен. Ынчангаш эрткен чылдың түңнели-биле участок районга чарышка бирги черни алгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп орар. Тудугда 6 коммунист ажылдап турар, олар шуптузу бердинген даалганы ажыр боттандырган. Күш-ажылга болгаш хөй-ниитиниң херээнге үлегер-чижээн Очур Донгак, Баавыл Салчак, Николай Очур, Аркадий Бады, Полина Салчак болгаш өскелер-даа көргүзүп турар. Тудугжу, СЭКП кежигүнүнге кандидат Николай Очур чарышка эки көргүзүглерни чедип алгаш, Болгарияже экскурсиялаар путёвка-биле шаңнаткан.

Партия организациязы биле участоктуң администрациязы тудугжуларның политиктиг, экономиктиг билиин, мергежилин бедидеринче бо чылын кичээнгейни кайы-даа чылдан күштелдирген. Бүдүрүлгени интенсификастаарынга, бот-орулга-чарылганы, бригада керээзин нептередиринге хамаарышкан өөредилгени коллективте организастаан, оон кичээлин айда ийи удаа эрттирип турар.

Партия организациязы ажылын эде тургузары-биле чамдык ажылдарны чорудуп-даа турар болза, ам-даа негелдеге четпес. Партия хуралдарын эрттиреринге белеткел кошкак, коммунистерниң шүгүмчүлелдерин, саналдарын боттандырар дээш ап турар ажылы четпес, коммунистерниң бот-идепкейи сула, партийжи даалгаларның күүселдези негелдеге ам-даа дүүшпес болуп турар. Ол ышкаш хол-биле кылыр ажылдарга биче механизацияны нептередиринче, күш-ажылдың сагылга-чуруму, бот-тывынгыр уран чүүл ажылын экижидеринче кошкак кичээнгей салып турар.

Эрткен чылын чедип алган баштайгы чедиишкиннерни быжыглаар, четпестерни эдер, Улуг Октябрьның 70 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарышты калбартыр, организакчы, политиктиг ажылды күштелдирер дээш хемчеглерни ап турар.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның корр.
Мөңгүн-Тайга район.

ЭКОНОМИКА—87: АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ЧОРУДАРЫНЫҢ ЧАА БАЙДАЛДАРЫ

БОДУН БОДУ АКШАЛАНДЫРАРЫНЫҢ ЭКИ ТАЛАЛАРЫ

«Волгограднефтемаш» бүдүрүлге каттыжыышкынның ажыл-ишчилеринге бодун боду акшаландырарынче шилчилгениң соонда болган өскерлиишкиннер чаа байдалга ажылдың баштайгы неделязында-ла илдең болу берген. Аңаа волгоградчыларның баш удур кылып четтигипкен белеткели улуг рольдуг болган.

Бүдүрүлгеге дужаарының хуусаалары-биле дүүштүрген кылыгларның номенклатура талазы-биле тодаргай планы цех, участок, бригада бүрүзүнде бар. Планныг онаалдалар ажылчыннарга чаа утказыг болу берген: ам орулганың бир рубль бүрүзүнден-не 43 копеекти «Волгограднефтемашка» ажыглаары-биле санап берип турар. 1987 чылда бүдүрүлгениң алыр 250 миллион рублинден 100 миллиону ооң бодунуң хереглелинге артып калыр.

Ындыг байдал күш-ажылдың бедик түңнелдеринге ажылдап турар кижи бүрүзүнүң материалдыг сонуургалдыын болдурган. Ажылдап алган акшаны тергиин эки күш-ажыл дээш шаңнап мактаарынга, бүдүрүлгеге, эртем-шинчилел, конструктор баазазын хөгжүдеринге, а ол ышкаш чуртталга бажыңнарын, уруглар албан черлерин тударынга ажыглаар.

Бодун боду акшаландырарынче шилчилге коллективти чүгле амгы эвес, харын бүдүрүлгениң келир үезинче чаа ёзу-биле көөрүнче албадапкан. «Волгограднефтемаштың» техниктиг политиказы—техниктиг чөвүлелдиң хуралдарынга эң-не чидиг айтырыгларның бирээзи.

ЧУРУКТАРДА: бодун боду акшаландырарынче шилчээниниң соонда Петров аттыг заводта эргелеп башкарылганың автоматтыг системазының ажылдакчыларынга ажыл немежи берген. Ам ында бригадаларда материалдарның чарыгдалдарының учёдун, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин болгаш өске-даа хөй чүүлдерни кийрген; «Волгограднефтемаш» каттыжыышкынның Петров аттыг заводунуң кол инженериниң оралакчызы Е. К. Лебедев техниктиг чөвүлелдиң хуралының үезинде.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникказы.

ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН

Өлей-оол Агбаанович Кара-Сал — Чөөн-Хемчик районнуң агроүлетпүр комплексизиниң Чадаанада септелге-техниктиг бүдүрүлгезиниң хоочуну. Ол бо организацияда ажылдаа-ла он ийи чыл чедип, бодунуң ажылдап келген чылдарының дургузунда ажылга эки талаларын көргүзүп, бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип келгеннерниң бирээзи.

Бүдүрүлгениң мурнакчызы 1987 чылдың часкы хову ажылдарынга киржир техниканың моторларын эй-шаанда септеп доозар дээш, шудургу ажылдап турар. Ө. Кара-Сал айда чеди мотор септээр планныг. Ол планын 8—9 чедирип, нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген мурнакчы моторист.

Ажылдап келген чылдарының дургузунда хоочун чеже-чеже аныяктарны бодунуң ынак мергежилинге өөретпээн дээр. Мотористиң чыл санында бир өөреникчилиг болуру чаңчыл болган.

В. ХОВАЛЫГ.

ЛИНОТИПИСТЕР

Чаа Шагаан-Арыгда «Улуг-Хем» солуннуң редакциязының типография коллективи он ийиги беш чылдың ийиги чылында бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр дээш шалыпкын ажылдап турар.

Типографияның линотипистери Светлана Хертек, Наталья Беган, өрүкчүлер Анна Кижиир-оол, Ульяна Донгак болгаш оон-даа өскелер эрткен чылдың түңнели-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлээннер.

ЧУРУКТА: линотипистер (солагай таладан) Светлана Хертек биле Наталья Беган.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС ДЭЭШ

«Шекпээр» совхозтуң Бичи-Тей, Аянгаты салбырларының хойжулары эрткен чылын мал бажын өстүрер, ооң чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле планныг онаалдаларын чедир күүсетпээн. Бичи-Тейде хойжу бригада ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онааштыр 63 хураганны камгалап алган, а Аянгатының хойжуларының көргүзүү оон-даа куду. Оон 1031 баш хой, хураган янзы-бүрү аарыглардан өлген, 144 башты чидирген. Ол чорук совхозтуң болгаш салбырларның мал ажылының специалистериниң багай ажылдааныңдан, кадарчыларның малдың ажаалдазын, чемгерилгезин, камгалалын багай чорудуп, онаашкан ажылынга ээ-харысалга чок чорууундан болган.

Эрткен чылын хойжулар ортузунга социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Ниитизи-биле кыш берге болган-даа болза, хойжулар Партизан Монгуш, Көкей Бора, Зоя Монгуш, Анзат-оол Монгуш, Маадыр-оол Монгуш олар хойдан хураган, дүк алыр планын ажыр күүседип, чарыштың тиилекчилери болганнар. Ам хойжулар чаа хүлээлгени алганнар.

Совхозтуң удуртукчулары малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче элээн сагышты салган. Совхозтуң ийи салбырындан 9 кадарчыларының коданнарынче электри шугумун шөйүп, чырыкты кийрген. Бо чылын ол ажыл уламчылап, кадарчыларның хөй кезии электри чырыы-биле хандыртынар. Бо бүгүге сорук кирген кадарчылар ам кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртирер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Х. МОНГУШ.

СУРАГ БАРДЫ-ЛА

Кызыл районнуң Черби суурунуң чурттакчылары дөрт ай радио дыңнавайн келдивис. Радио ыттавастаан дугайында айтырыгны Чербиде харылзаа салбырының начальниги А. И. Ильинага ийи катап четкеш тургустум. «Кызылдан улус кээп кылыр болган чүве. Сураг барды-ла» деп, ооң чаңгыс харыызы мындыг. Монтёр киживис база чок. Ам ажылдап турар монтёр Кара-Хаак суурну база харыылап турар. Ынчангаш биске шоолуг-ла келбейн турар кижи. Районнуң харылзаа белдиринден тускай улус келгеш кылып бербес болза, ол ону кылып-даа шыдавас ийин—деп, харылзаа салбырының начальнигиниң база бир харыызы ол болду.

Улус депутаттарының Черби көдээ Советиниң даргаларындан айтырарга база-ла тодаргай харыы бербес, тоомча чок боор-дур.

Мен бодап көөрүмге үрелген шугумну чаартып, эде кылып алырынга эки-ле дизе бир неделя хире хуусаа-ла херек ыйнаан. Суурнуң чурттакчылары радио шугумун кажан эдерин дөрт ай манап келдивис. Мынчага чедир ол үрелген черни кылбаан. Районнуң харылзаа белдири бистерге бир дузаны чедирер боор дээн күзел-биле бо материалды бижидим.

Р. ОЧУР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН: Дөрт ай иштинде радио дыңнавайн турар дугайында дүвүренчиг чагааны алгаш, Кызыл районнуң харылзаа белдиринче долгаан бис. Харылзаа белдириниң начальнигиниң оралакчызы Сергей Соянович Нурсат телефон даңзазын тудуп алды. Ол мындыг харыыны биске берген. «Электри шугумун дамчыштыр радио дамчыдылгаларын чорудуп турар улус бис. Ол шугум эргижирээн. Харылзааның аңгы шугуму чок. Бо чылдың июль-август айларда ол шугумну септээри көрдүнген. Чамдык радиозу ыттавайн турар кудумчуларны хынап көөрү-биле бо хүннерде ынаар улус чорудар бис. Монтёр кижини дилеп тывар хемчеглерни база өөренип көрүп турар».

ХУМАГАЛЫГ ЭЭ БОЛУР

Ос-хорум апарган чыдар. Аңаа кым буруулугул?

Бистиң аныяк республикавыстың чер ажылын сайзырангайжыдар, ооң бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезин улам шапкынчыдар, көдээниң ажыл-ишчилериниң хол-биле кылып турар ажылын чиңгедип, ону механизастаар, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин элбекшидер база ооң шынарын бедидер дээш Коммунистиг партиявыс болгаш чазаавыс бүгү талазының дузаламчызын бистерге көргүзүп турары кымның-даа сагыш-сеткилин хайныктырып, ам-даа күженнишкинниг ажылдаарынче бистерни сорук кийрип турар.

Биске берип турар амгы үениң күчүлүг чепсек-херекселдерин, машина-техниканы карак огу дег камнап, хумагалыг ажаап, чеп ажыглаары болгаш ол күчүлүг техниканың ёзулуг ээлери болуру хамыктың мурнунда совхозтар, ажыл-агый удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш механизаторларның хамааты хүлээлгези болур ужурлуг.

Машина-техниканы камнавас, ооң техниктиг ажаалдазын хайгааравас, идегээш техниканы эдилеп каан кижилерден негелдени кошкатканындан эдилезе чогуур хуусаазы четпээнде-ле үрелгеш, октаттынган автомашиналар, тракторлар, комбайннар болгаш кожуг херекселдер совхозтар төптеринде, бригадаларның, звеноларның хову турлагларында, сүт-бараан фермаларында, ыяш белеткээр черлерде, арык-бута уннарында ос-хорум апарган чыдары каракка чаржынчыг боор-дур. Мээң бичии чораан үемде чаңгыс борбак кадагны алдын-биле садарга-даа тывылбас, каракка безин көзүлбес турганын утпаан мен.

«Мээниң эвес, хамаан бе! Күрүне ядарай бээр бе!» дигилээр ээ-харысалга, кам-хайыра чок, харын-даа кем-буруулуг [illegible] уржуу-биле дыка хөй совхозтар, ажыл-агыйлар, тудуг, орук, сүт база мелиорация бүдүрүлгелери чыл санында улуг каража-когаралга таваржып турар чүжектер хөй. Күрүнениң алдын өртектиг материал-техниктиг курлавырларын чөп ажыглаарының орнунга хора чедирип турар ийи-чаңгыс кижилерни арын-нүүр барымдаалавайн, буруу шаап, буруулуктарга чогуур харысалганы хүлээдирни үе негеп келген деп бодаар мен.

Заводтардан чап-чаа-ла келген автомобильдерниң, тракторларның, комбайннарның хөй нуруузу дөңгүп-даңгып-ла чаңгыс чыл азы сезон иштинде «ажылдаан» аттыг болгаш, сандан үнүп, тоймагладып, үптеткеш, «сектер» болуп үндүр бижиттинип, харын-даа чамдыкта үндүр бижиттинмейн турарын республиканың кайы-даа ажыл-агыйларындан көрүп болур.

Автомобильдерни болгаш тракторларны кайы хире дүрген чорудуп болурун ону бүдүрүп үндүрген заводтар болгаш КАИ органнары айтып каан стандарт бар болгай. Ынчалза-даа ында айтып каан, кызыгаарлап доктааткан хемчээлдерни барымдаалавайн, ээрик-элээр кайы хамаанчок шаап халдып тургаш, машина-техниканы үрегдээн кижилерни торгап, хоойлу-дүрүм ёзугаар харысалга онаар дээштиг хемчеглерни албайн, үрегденчилер-биле эптежип турар ажыл-агый удуртукчуларының шак ындыг эмин эрттир чымчак чорууну буруу шавар болза эки. Бо айтырыг кымны-даа дүвүретпейн турары хомуданчыг-дыр.

Республиканың хову-шөлдеринде, арга-эзимнеринде чыл-чылы-биле чер санай хорумналдыр агжая берген ирип, дадарып чыдар улуг өртектиг чүс-чүс тонна демир-дес аймаан чыып бөлгеш, ажыглалга база катап кийрер талазы-биле кампания чарлап, дээштиг хемчеглерни алырының үези негеп турар деп санаар мен. Демир-дес аймаан чыып дужаары чүгле ажыл-агыйларга эвес, харын күрүнеге улуг ажыктыг курлавыр-дыр. Чер болгаш арга-арыг дугайында совет хоойлуларының негелделеринге дүүштүр хову-шөлдерни, ээзим-аргаларны арыг-силиг, чараш чаагай, көрүштүг кылдыр эдилээри, ниитиниң өнчү-хөреңгизинге ёзулуг ээ болуру хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези. Ынчангаш машина-техниканы камныг эдилеп, хумагалыг болуру улуг ужур-дузалыг деп билир мен.

Чурттуң кара металлургия үлетпүрүнүң чиг этке доктаамал хереглелин хандырарынга элээш-биче-даа бол салыышкынывысты кийрип, демир-дес аймаан чыып, белеткээр ужурлуг бис.

А. БОРБАК-ООЛ.

Кыштаглаашкын—хүннүң чугула айтырыы

КЕРЭЭЛИГ АЖЫЛДАЗА-ДАА, ОРУЛГА ЧОК

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхоз он ийиги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 670 тонна сүт дужаар планныг тургаш, ону 95 хуу кылдыр күүсеткеш, ол талазы-биле районда куду көргүзүглүг ажыл-агыйларның бирээзи болган. Ук совхозтуң Арысканда болгаш Иштии-Хемде сүт-бараан фермалары эрткен чылда ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгалыг аргазынче кирген. Керээлиг аргаже кирген соонда чыл эрткенде ажыл-агыйда кандыг өскерилгелер болганыл база планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдези канчаар боттанганыл?

Иштии-Хем сүт-бараан фермазы совхозтуң төп салбырындан он сес километрде тайга баарында кончуг эптиг черде турар. Ол девискээрде мал откарар чер, арга-ыяш, чайгы үеде суг-даа четчир. Совхоз төвү-биле аргыжарда орук-чирик-даа эки.

Ферманың инек, бызаа турар кажааларын каш чыл бурунгаар туткан-даа болза, барык чаа хевээр, даштыкы ханаларын агарты чугайлаан каан.

Эртенги саалда доосту бергенде, ферманың төвүнде ийи улуг кажааның бирээзинге кирдим. Кажааның аксын чаазында чуга өл манзалардан кылган хевирлиг — кургааш, оларның аразы шаарарып, улуг үттерлиг апарган. Дээвиирде кылын хыраа эрип баткаш, кажаа иштинде ындамында борбак-борбак кылдыр инек өдээ-биле катай кожайтыр доңгулай берген. Кажааның иштии караңгы, сайгылгааннар бар-даа болза, чырыыры бүлүртүң, а соңгаларда шил орнунга полиэтилен плёнкаларны ажыглап турар, олары хыраалааш, чырык эрттирер арга чок апарган.

Инектерниң турар черин аштаан саанчы-биле кезек чугаалаштым.

— Инек саарга берге бе? — деп оон айтырдым.

— Берге болбайн канчаар, хамык чүвени хол-биле кылыр-дыр. Бистиң бо кажаавыста алды саанчы бар бис. Кижи бүрүзү ортумаа-биле 16—18 инекти эртен, кежээ саап турар.

Оон чугаазы чөп. Саанчылар саалдага белеткенип тура, мал чемин шуптузун боттары хол-биле дажыглаар. Инектерге бээр чарбаны чүъктеп эккеп турарлар. Бодап көрүңер даан: шоодай иштии чарба дыка аар болгай. А херээжен кижиге ол хире чүъктү көдүрери күш-ажылчы хоойлу ёзугаар көрдүнмээн.

Саанчыларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаптыктап турар чүүлдериниң бирээзи — саалда соонда инектерниң турар черлерин аштаары болуп турар. Оон аштаалгазын үезинде чорутпас болза, соок кажаа иштинге ол дораан доңуп каар.

— Кажаа иштинге хүнде каш шак ажылдап кээр-дир силер? — деп, бөлүк саанчылардан айтырдым.

— Саалдага белеткенири-биле эртен 5 шак 30 минута турда келгеш, инекти саггаш, турар черлерин аштап арыглааш, чанып турувуста дүъштекиниң 12 шак чоокшулай бээр. А кежээ 4 шакта келгеш, ажылды доосаш, 8—9 шакта чанар-дыр бис.

Моон алгаш көөрге, Иштии-Хемниң саанчылары хүнде 10—11 шак ажылдап турар. Олар саалдага белеткениринге, чемнер дажыглаарынга болгаш оон соонда инектерниң чыдар, турар черлерин аштаарынга хөй үе-шакты үндүрүп турар.

Совхозтуң удуртукчулары, специалистер хөй продукцияны алыр сорулга-биле сөөлгү үеде ажыл-агыйга арыг симменталь уксааның инектерин тургузуп алыр дээш хемчеглерни ап турар. Ажыл-агыйның кол зоотехниги Хураган-оол Сириңниң чугаалааны-биле алырга, совхоз эрткен чылда ортумаа-биле 447 инекти саап турган. Бо чылын январь айның эгезинден эгелеп 402 инекти саап турар. Оларның 80 хире хуузу симменталь уксааның сүткүр инектери. Совхозтуң мал эмчилери малдың аарыын тодарадыры-биле ийи ай болгаш-ла хыналдаларны чорудуп турар. Ындыг хыналдалар үезинде ферма бүрүзүнден барык 7—8 хире инектер бруцеллезтан азы туберкулезтан аараан болуп турар. Ук аарыгларны болдурбас дээш тарылганы баш бурунгаар чорудуп, инектерниң эмнээшкинин контрольдап турар.

Сөөлгү чылдарда совхозтуң кайы-даа фермаларында бруцеллез болгаш туберкулез аарыының кочу үзүлбейн келген. Моон түңнелинде күрүнеге дужаап турар сүттүң шынары кудулаан болгаш ооң бот-үнези аартаан.

Шагаан-Арыгның саржаг заводунче чорудар сүттү баштай ферманың чем кылыр цегинге 7—8 шак иштинде пастеризастап (90 градус чедир изидип тургаш) микробтарын узуткап турар. Ынчаар арыглаан сүттү районнуң саржаг заводу ооң үскүрүнүң шынарын барымдаалавайн, ийи сорттуу кылдыр хүлээп ап турар.

Совхозтуң дужаар ужурлуг сүдүнүң бир центнерде бот-үнези эрткен чылда план ёзугаар 44 рубль кылдыр көрдүнген. А херек кырында ол 44 рубль 53 көпеек болган, хөй артык ажылдар кылдынып, кижи күжү, энергия үндүрүп турганының түңнелинде бот-үнези нормадан ажып турар.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң сүт-бараан фермаларында мал аарыы чок, инектер кадыкшыырак турган болза, ажыл-агый саткан сүдүнден чамдык орулганы алыр турганы магат чок. Чүге дизе Шагаан-Арыгның саржаг заводунда оларның дужааган сүдүнүң үскүрү доктаамал 3,8, чамдыкта харын 4 хуу чедип турар дугайында ук бүдүрүлгениң сүт хүлээп алыр лабораториязында демдеглеттинген.

Совхозтуң ийи фермазы эрткен чылда күрүнеге 368 муң рубль түңнүг продукцияны дужааган. Дужааган сүттүң өртээ ону кылып бүдүреринге үндүрген хамык чарыгдалдарны дуглаарынга-ла өй болган.

Чамдык четпестерни санаваска, бо чылын фермада кыштаглаашкынның байдалы чүгээр. Ногаан сиген болгаш саваң четчири-биле белеткеттинген. Ындыг-даа болза, ону ферма чоогунда шөлдерден сөөртүр техника күжү чедишпейн турарындан чүгле «хүнүн боралап» турар. Маңаа салбырның машина-балгады канчап барганыл деп айтырыг база тургустунуп келир. Салбырга күзүн үш автомашинаны быжыглаан. Ам оларның бирээзи малчыннарже суг сөөртүрүнге-ле өй. Өскези аар-саар ажылдар кылыр. Үшкү автомашина үрелгенден бээр ам ийи ай четкен. Артык кезектер чок. Чолаачылар септекчилерде ажык дээр адаанга туруптар. Чүге дизе салбырда гараж чок. Ону тудар дээш ийи чыл бурунгаар таваан салып каан хевээр. Машиналарны эртенниң одаг салгаш эргизип ажылдадыр.

Фермада аныяк саанчыларны ажылга хаара тудар талазы-биле ажыл чорбайн турар. Аныяктар аңаа ызырынмас. Суурда чурттаар бажың айтырыы шиитпирлеттинмейн келген. Эрткен чылда аңаа кайызы-даа ийи аал чурттаар ийи бажыңны ажыглалга кийрген. Оон чаңгызын ферма ажылчыннарынга берген. Бо чылын ында чуртталга тудуу чорбайн турар. Оон түңнелинде фермада ажылчын кижи күжү оранчок чедишпейн турар. Кышкы үеде фермага салбырның механизаторлары ажылдап, дузалажып турарлар. А часкы, күскү болгаш чайгы сезоннуг үелерде чамдык кижилер боттарының дорт хүлээлгелериниң аңгыда өске ажылдарны база кылыр ужурга таваржып турар.

Фермада социалистиг чарыш чавыс деңнелде тургустунган. Кымның кым-биле чаржып турарын, хүнде кым чеже сүттү сагганыл дээн ышкаш көргүзүглерни айтып биживээн. «Эң эки саанчы» деп вымпел кызыл-булунда бар-даа болза, ону эрткен он хонуктарның түңнелинде кымга тывысканы билдинмес. Эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери совхозта ам-даа үндүрттүнмээн, кым чүнү-даа билбес. А профэвилел комитединиң даргазы декабрь айда-ла ажылдан үнүп чоруткан. Оон орнунда совхозтуң ажылга айыыл чок чорук талазы-биле инженерин дакпырладып каан. Социалистиг чарышты организаставайн турар болганда, ол ажылды дакпырлап күүсеткен херээ бар деп бе?

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазында бо хүннерде байдал мындыг. Ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистер, ында партия, профэвилел, комсомол организациялары кижилерниң ажылдаар болгаш амыдырал байдалынче улуг кичээнгейни угландырып, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгалыг хевирин калбартырынче чугула кичээнгейни угландырар ужурлуг.

В. КАРА-САЛ,
«Шынның» корр.

Диспут-кежээ

ЧАРАЖЫВЫС ЧҮДЕЛ?

Кижи факторунуң курлавыр аргаларын долу күш-биле калбартып, ажыл-агый болгаш социал, культура база мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын бир деминиг шиитпирлеп, ажылдап, чурттаарывыска шаптыктап турар чүүлдерге удур, шын турушту ээлеп, эде тургустунуушкуннуң эге базымнарынче дидими-биле кирген коллективтерниң бирээзинге Өвүр районнуң Хандагайты суурда төп эмнелгези хамааржыр. Чамдыктарынга тааланчыг эвес-даа болза, шынның арнынче дорт көрүп, арагалаашкынга удур демиселди чарлааш, бо эмнелгениң ажылдакчылары талонундан ойталааш, Өвүр районнуң девискээринге арага ишпес чорук дээш демиселдиң эки тура ниитилелин бир дугаарында тургузуп, чаартылгалыг улуг эргилдениң амгы үезинде амыдыралдың ёзулуг чаа хевирин шиңзыдып, өскелерге үлегерин көргүскен.

Район төвүнүң эмнелгезинге «Кижиниң чаражы чүдел?» деп темага диспут-кежээзин организастаан. Ол солун эрткен.

Өвүр райкүүскомунуң даргазының оралакчызы Бүрбүжап Күр-Базырович Монгуш, районда культура-спорт комплексиниң чөвүлелин удуртуп турар харысалгалыг кижи болгаш-ла ынчангаы ол боор, ажыл аайы-биле сургакчылап чораан кезек журналистер бистерни албан-биле аалчылар бажыңындан чалап алгаш, төп эмнелгениң кызыл-булуңунга эдертип эккелди.

Кызыл-булуңнуң каасталга шимелдези-даа, черле шупту чүве, кежээниң темазынга чагырткан. Аъш-чемниң янзы-бүрү дээжизи столдар кыры сыңышпас кылдыр салдынган. «Кижиниң чаражы чүдел?» деп диспут-кежээге эмчилер дооза чыглып келген. Чалаттырганнар база бар.

Эмнелгеде херээженнер чөвүлелиниң даргазы, уруглар эмчизи Зинаида Дыртыковна Бойду диспутка чугаалажыр айтырыглар-биле чыылганнарны таныштырды.

Сагыш-сеткилдиң чараш-чаагайы, үзел-бодалдың арыг шынчызы, чугаа-сөстүң ээлдек-чымчаа кандыг болурул?

Кижиниң даштыкы хевири: аянныг кеттинери, хөй чон мурнунга бодун канчаар ап чоруур.

Мода болгаш шын кеттинип билири.

Каас-коаргак, өнчүзүрек, тамчыктыг чурттал ганы канчаар билип турар силер, ооң-биле кандыг демисел чорудуп турарыл?

Эде тургустунуушкун кижиниң бодундан эгелээр болганда, кижи фактору кичээнгейниң төвүнде болу бергенинден, эмнелге коллективиниң ажылдакчылары ханы утказыг, солун айтырыглардыг диспутту ынчаар шилип алганы-даа таварылга эвес. Чогаадыкчы дилээшкиннерниң ачызында ындыг бодал төрүттүнүп келгени чугаажок.

Диспуттуң киржикчилери кижилерниң аажы-чаңын, ажыл, амыдыралында четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, тодаргай чижектерге адавышаан, ажылдың участок бүрүзүнге эде тургустунуп, чаартылганың оруунче кирерде, келир үеге бүзүрел, ак сеткилдиг күш-ажыл, төлептиг мөзү-шынар, бедик культурлуг чорук чараш болурунуң үндезин демдектери дээрзин амыдыралчы арга-дуржулгазынга даянып, боттарының эскериглерин санал-оналдарын ажык-кара чокка чугаалап турган. Ам оларның бодалдары-биле таныжып, чамдыктарын номчуп көрээлиңер.

М. Сат:

— Кижини күш-ажыл каастаар. Онаашкан үүле-херээнге хамаарылгазы, ак сеткилдиг кызымаккай, мергежилинге ханы бердинген төлептиг кижилер бистиң эмнелгевисте безин эңмежок. Олар амгы хүннерде эде тургустунуушкуннуң эң идепкейлиг киржикчилери болбушаан, чаа эгелээшкиннерни кылып, кандыг-ла-бир тывынгыр саналдарны, ажыктыг сүмелерни дилеп тып, хууда үлегери-биле чаагай ажыл-херектерже өскелерниң хей-аъдын чайгаар көдүрүп, чаартыкчы бодалдарлыг ажылдап чоруур.

Чон аразынга чорааш, бодунуң сөс-домаанче сагыш салыр апаар. Дилег кииреpде сөзүн белеткеп аар. Эжи-биле, даргазы-биле дижик, үн бедитпейн чугаалажыр. Чугаа аянныг, топтуг болур. Айтырыгны тода салыр. Сээң бажыңны мен билир мен, сенден дээре мен дээр хевирлиг маргылдаалыг байдалдар тургуспас болза эки. Баштай шын дыңнап алгаш чугаалаар. Утказы чок сөстерге артында-ла хөй үе чарыгдаттынар.

Сеткилдиң чаагайы, бичиизи дээрге-ле — кижилерни хүндүлеп көөрү, оларга чаңгыс аай бир дөмей хамаарылгалыг болуру-дур.

М. Байкара:

— Тываларның шаандан тура эки чаңчылдары тургулаан. Аал коданынга аъттыг шаппас. Эр улус өгже кирерде астып чораан бижээн куруундан чежип аар. Кенни кижиниң орнунга бээ орбас. Бичиилер улуг улустуң баарыбиле эртпес дээш оон-даа өске. Ол чүл дээрге бистиң бурунгуларывыстың иштики культуразының бедиин илередип, эки хамаарылга, эп-найырал, ажык сеткил кижини каастаар дээрзин херечилеп кээр.

Бистиң коллектив хөй кижиден тургустунган. Аравыста ак сеткилдиг ажылдап-даа билир, аянныг кеттинип-даа шыдаар аныяктар барынга чоргаарланыр бис. Долаана Саая, Лариса Ак-кыс ажылынга кызымак, үе-шак халас эрттирбес, камналгалыг. Хүн бүрү кеттинип алгаш чоруур идик-хеви боттарынга дыка таарышкан.

Студентилеп тургаш, автобус иштинге блокнот тып алган мен. Ээзиниң адрезин ында айтып каан. Ол блокнотту ажыдыпкаш, ында чураан чуруктарны аажок чарашсынган мен. Дыштанылгам үезинде ол оолду дилеп чораш чеде бээримге, тракторист кижи болган. Уран чүүлге салымныг оолду кандыг-бир өөредилге черинче өөренирин сүмелээримге, ол ынаваан. Ол чурукчу талантылыг кижи иштики үзел-бодалын ниитилелге илередип шыдаваан, чонунга долу күжү-биле бараалгаарын билбейн арткан.

Амгы эде тургустунуушкуннуң үезинде амыдыралга шын турушту, ылаңгыя аныяктар ээлеп алырын аас суртаалынга бүзүредири чугула деп бодаар мен.

Б. Монгуш:

— Кижи амыдыралга чурттап, бодап чоруурга сеткили чараш, хевир-сын талазы-биле көрүштүг, угаан-бодалы делгем болгаш тудум, ол кижи чараш талаларлыг болур.

Мода дээрге үениң өскерлип турары-биле холбаалыг. Джинси хеп чамдыкта харын эптиг, чараш.

Олутпай эвес чорук магаботту сайзырадып чоруур. Аът мунгаш ажылдаар малчыннарывысты суурнуң чамдык херээженнери-биле деңнээри берге. Оларның эрес-кашпагайы дендии, эдээ эстеңнедир хадып турар.

Шын чемненирин биле тура, хүн чурумун сагывас, хөлүн эрттириптер таварылгалар бар. Аарыг-аржык тоовас. Кадык кижини чараш деп санаар мен.

В. Элбек:

— Бодум дүрген дуза чедирер эмчиде ажылдап турар болгаш чалалгаларга үргүлчү таваржыр-дыр мен. Чамдык бажыңнарның ээлери хүндүлээчел эвес. Ызырар ыттарын баглап албас болгулаар.

Соңгада аскан пөстен безин культуравыс көстү бээр. Бажың херекселдерин салып алганы таарымчалыг эвес бажыңнар бар. Дендии улуг өртектиг эт-херекселдерни садып алгаш, кайы хамаанчок салгылап каар. Хана доллур хевистерни дээвиирже үндүр аскаш, ооң бетинде хана шкафтарын эптеп салгылаан суг болгулаар. Ол чараш бе?

Э. Бирлей:

— Кижиниң даштыкы хевиринден иштики сагыжы илереп кээр. Кѳдээ интеллигенция чон ортузунга чаражывысты көргүзер ужурлуг бис.

Киш кежи бөрттүг чараш кеттинген-даа болза, кижилерни хүндүлеп билбес, каржы-хажагай аажы-чаңныг-даа улус турар. Ындыгларның сеткили шала хирелиг боор-дур.

Эмчи кижи болгаш, алээн хөй чүүлдерни ожаап чоруур мен. Өг-бүлениң иштибажыңының даштындан эгелээр. Шупту чүве эмге-сескелиг турар ужурлуг. Ынчан чараш.

Г. Тас:

— Хүннүң-не хүлээп алыышкынга турар фельдшер кижи мен. Аарыг улустуң чамдызының иштики идик-хеви хирлиг, үр үеде солуттунмаан болур. Орун-дөжээнде ак чорганнары чок малчыннар база бар боор-дур. Олар чүге Хамдытта хойжу Маңнааштай Монгуш, Улаатайда Аржай-оол Монгуш ышкаш арыг-силиг, чаа чогаалдар, делгээн ном санныг чурттавайн турарыл? Оларның культуразы чүге чавызыл?

Ол-ла диспутка Ф. Түлүш, С. Саая, С. Серен-Доржу болгаш өске-даа эмчилер боттарының кады ажылдап турар эштери Севен Кертик-Караевна Монгуш, Кара-кыс Байыр-ооловна Начын, Валентина Ховалыговна Элбек, Эрес Тасович Бирлей оларның адрезинге чылыг сөстерни чугаалап, оларның аъш-чем белеткээриниң амданныг чаагайын, чурттап орар бажыңнарының ишти, даштының үлегерлиг корум-чурумнуун, ногаа, чечек өстүрериниче оралдажыышкыннарны кылып турарын, шилип алган мергежилинге бердингенин чижекке кирип адап тургулаан.

Кежээге дааpаан хептер делгелгезин, модалар көргүзүүн тайылбыры-биле кады кылган. Музыкалыг чапсар үезинде Михаил, Копкар-оол Сат алышкылар Эрес Бирлейниң үделгези-биле «Хүлүмзүрүг» деп ырны, чолаачы Эрес Монгуш дошпулуурлап ойнавышаан, сыгытты күүсеткенин болгаш өске-даа номерлерни көрүкчүлер чылыы-биле хүлээп алган.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» тускай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: Хандагайты эмнелгезиниң коллектив кежигүннери, шак бо диспут-кежээ дег, ажыктыг солун хемчеглерни ажыл хүнүнүң соонда организастап, аяк шайны аартап ора, сеткил хандыр дыштанып ап чаңчыккан. Хостуг үени ажыктыг эрттирериниң бир янзы чаа хевирин тып, кижи бүрүзү четпестерге эптеш чок болуп, бодун шүгдүнүп, ниити херек дээш бот-идепкейин көдүрүп, эде тургустунуушкуннуң ужур-утказын чонга тайылбырлап, чоннуң кадыы дээш бараан болуп турар.

Демнигде күштүг. «Медик» аттыг бөдүүн хевирниң стадионун ажыглалга киирген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүү чон ортузунче үнүүшкүннерни кылып, солун программалыг концерттерни көргүзүп келген.

Силерниң чурттап турар чериңерде, сууруңарда чоннуң хостуг дыштанылгазынче канчаар сагыш салып турарыл? Эде тургустунуушкунга хууда киржилгеңер дугайында саналыңар, бодалыңар, планыңар кандыгыл? Хостуг үени шын организастап чорударынга, хөглүг, солун дыштанырынга чүү шаптыктап турарыл, аңаа идепкейиңер кайы хирел? Шынап-ла, кандыг кижини чараш дээрил? Бо дугайында ажык чугаага киржиринче чаладывыс.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СТИЛЬДИ БОЛГАШ МЕТОДТАРНЫ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң ээлчеглиг хуралынга «СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң аппарады ажылының стилин болгаш методтарын канчаар сайзыраңгайжыдып турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Съездиниң негелделерин ёзугаар ажылдың стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле министерствонуң аппарадында кылдынып турар ажылдар бар деп хуралга демдеглээн. Министрниң, оон оралакчыларының хүлээлгелерин, аппараттың ажылдакчыларының хүлээлгелерин ажылдап кылган болгаш бадылаан. Квартал планнарынга дүүштүр коллегия хуралдарын эрттирип, чер-черлерде бүдүрүлгелерге тодаргай дузаны көргүзүп турар. Үстүнде турар албан черлериниң айтыышкыннарын база министерствонуң дужаалдарын күүседир, хуусаазында көөр, хамаатыларның чагааларын болгаш дилеглерин үе-шаанда хандырар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

1986 чылдың январьдан эгелеп экономиктиг чаа негелделерниң байдалдарынга министерствонуң шилчип киргенин эки деп хурал демдеглээн. Ооң түңнелинде чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли мурнуку чылдаазынга деңнээрге 12,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу өскен, карылгалыг чорук кызырылган.

Министерство аппаратының ажылында партияның съездизиниң негелделерин долузу-биле күүсетпейн турар чүүлдер бар дээрзин хуралга санал бергеннер чугаалааннар. Хуралдарга чугаалажып турар айтырыгларының саны кызырылбаан. Эрткен чылдың дургузунда министерствонуң чаңгыс-даа бүдүрүлгезиниң удуртукчузунуң отчёдун дыңнаваан, стилин болгаш методтарын канчаар сайзыраңгайжыдып турарын сонуургаваан. Аппараттың ажылдакчыларында хууда чогаадыкчы планнар чок, ведомствозунда бүдүрүлгелерниң кадрларын хуваар болгаш шилиир талазы-биле айтырыг кошкак, оон түңнелинде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу кызырылбайн турар. Администрацияның чөпшээрелин ёзугаар ажыл шагы үзер чорук көвүдээн.

Техника-экономиктиг планнаашкында, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарында, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер-биле иштики курлавырларны ажыглаарында, хандырылганың шынарын бедидеринде, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаарында чедир кылбайн турар чүүлдер бар. Оон түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли РСФСР-ниң ортумак көргүзүүнден куду болуп турар. Кѳдээ чоннуң хандырылгага деңнели оожум бедип турар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери ажылдаар чурумун хажыдып турар фактылар бар деп санал бергеннер демдеглээннер. Оларның дыка хөйү чурттакчы чоннуң негелделерин барымдаалавайн турар.

Бүдүрүлгелерниң удуртукчуларындан негелдени кошкатканының түңнелинде кѳдээде комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының барык чартык кезии планныг оналдаларын күүсетпээн. «Тувашвейбыт» каттыжыышкын чурттакчы чонга ачы-дуза чедирер планын боттандырбаан.

Чонга чедирип турар ачы-дузаның шынары негелдеге четпес деп база шүгүмчүлел болган. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң чамдык цехтеринде санитарлыг байдал дыка багай, эстетиктиг дериглези кошкак. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын тургузуп, социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп тура, коллективтерниң социал хөгжүлде айтырыгларын ооп каaптар таварылгалар бар.

Бо четпестерни дарый чайладырын, ажылдың стилин болгаш методтарын үениң негелдезин ёзугаар сайзыраңгайжыдарын министр С. К. Буяндыдан хуралдың киржикчилери негээн.

ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажылчы эвес орулга алыр чорук-биле демиселди Таңды районда Кочетово кѳдээ Совединиң күүскомунуң канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны база ук хуралга чугаалашкан. Аңаа илеткелди ук Советтиң күүскомунуң даргазы В. Д. Эртине кылган.

Күш-ажылчы эвес орулга алыр чорукка удур демиселди кѳдээ Советтиң күүскому кошкак чорудуп, бо ажылга идепкейлиг чоруун көргүспейн турар деп хуралга шүгүмчүлээн. Күш-ажылчы эвес орулга алыр чорукка удур демиселдиң тодаргай планын тургуспаан, чүгле дээш чок хемчеглер-биле кызыгаарлаттынып келген. Ол ажылга хамаатыларның чыыштарын, күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарын ажыглап турары негелдеге четпес, аңаа хүлээп ап турар шиитпирлерниң түңнели көзүлбейн турар.

Партияның болгаш чазактың бо доктаалдарын күүсединге доктаамал комиссияларны, депутаттарны, депутат бөлүктерин болгаш постуларын, улусчу контролёрларны, эки тура улусчу дружинаны хаара тударының чугулазын хуралга айтып, ол ажылче ук Совет кичээнгей салбайн турарын шүгүмчүлээн.

Девискээрде турар ажыл-агыйларының, бүдүрүлгелерниң отчёт-учёдунда байдалды хайгаараар, малдың баш санын өстүрер хемчегниң боттаныышкынын, кывар-чаар материалдарны болгаш өске-даа материалдыг үнелиг чүүлдерни канчаар ажыглап турарын хынаар ужурлуг ажылын күүском чедир боттандырбайн турар. Ол бүгү чүүлдер социалистиг өнчү-хөреңгини самчыгдаар, оорлаар, меге немей бижилге кылыр чоруктарга чедирип турар. 1986 чылда «Коммунизмниң херели» совхозка 807 баш шээр малды, 8 баш инекти, 23 аътты, 13 тевени оор алган. Ол бүгү самчыгдалдардан совхоз 165 муң ажыг рубль каражага таварышкан. А ниитиниң малының чемин кайы хамаанчок төтчеглээниинден саар инекти азыраарынга 50 муң рубльдии артык чарыгдалын үндүрген.

Эрткен чылын ук совхоз картофель, капуста тараан шөлүнге, тудуг-монтаж ажылдарынга меге немей бижилге кылган, ол ышкаш техника тоймаглаар, кывар-чаар материалдар төтчеглээр фактылар база бар. Бо хажыдыышкыннарны кѳдээ Советтиң күүскомунга сайгарбаан, дээштиг хемчег албаан, күш-ажылчы эвес орулгалар-биле демиселжир талазы-биле совхозтарның удуртукчуларындан негелдени дыңзытпаан.

Малчыннарда хуу малдың санынче, ону канчаар тудуп турарынче база кичээнгей кошкак деп хуралга шүгүмчүлээн. Ооң түңнелинде чамдык малчыннар хуу малын совхоз чеми-биле азырап, а чамдыктары нормадан ажыг мал тудуп турар. Олар күрүне күсели-биле мал азыраан дээш төлевир киирбейн турар.

Магазиннерниң, школа-интернаттарның, комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының ажылын контрольдаарын кошкатканындан садыглаашкын чурумун хажыдар, аъш-чем продуктуларының нормазын сагывас болгаш өске-даа хажыдыышкыннарга чедирип турар.

Бо четпестер Кочетово кѳдээ Совединиң күүскомунуң ажылының стилиниң база методтарының СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүүштүр чаартпайн турар дээрзиниң бадыткалы. Бо талазы-биле ажылды күштелдирерин кѳдээ Советтиң күүскомундан негээн болгаш олче кичээнгей салырын Таңды район Совединиң күүскомунга даасkan.

• • •

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Делегей медээлери

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин, совет ниитилелдиң бүгү талаларын шынар талазы-биле эде тургузарын, ооң чаартылгазын дүргедедиринче стратегтиг угланыышкынын уламчылаарынга бодунуң шиитпирлиин Совет Эвилели көргүзүп турар. СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң түңнелдеринге М. С. Горбачевтуң Пленумга кылган илеткелинге делегейниң калбак деткиишкининиң кол уг-шии ындыг болуп турар. Социалистиг демократия кижиге, коллективке болгаш ниитилелге, ажылчы чоннарның инициативазын хөгжүдеринге, социалистиг тургузугнуң чогаадыкчы туружун ажыдарынга, хоойлуну болгаш шынныг чорукту быжыглаарынга, ниитилелге кадык мөзү-шынар байдалын быжыглаарынга боттуг бараан болур сорулгалыын Пленум айыткан деп, массалыг информацияның органнары демдеглеп турар.

ПРАГА. Дүргедээшкинниң болгаш эде тургустунуушкуннуң калбак программазын боттандырар талазы-биле тодаргай базымнар СЭКП ТК-ның Пленумунга тодараттынган деп, «Руде право» бижээн. Тодаргай угланыышкын болгаш чайгылыш чок чорук, принципиалдыг болгаш эрес-маадырлыг чорук — СЭКП ТК-ның Пленумунуң онза байдалдары бо-дур. Пленум ленинизмниң чогум-на чогаадыкчы хөгжүлдезиниң үлегерин, сөс биле ажыл-херектиң чаңгыс аай болурунуң чижээн берип турар. ЧССР-ниң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң амыдыралында чугула өскерлиишкиннерни ханы сонуургал-биле көрүп, СЭКП-ниң болгаш ооң удуртулгазының идип үндүрүп турары сорук киирикчи чаа идеяларын чүткүлдүг өөренип турарлар.

СОФИЯ. СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдери делегейниң хөй-ниитизиниң эң-не улуг кичээнгейин хаара туда бергени факт дээрге, ол дүрүм ёзугаар чүве-дир. СЭКП-ниң үнүнге, күчүлүг ленинчи партияның үнүнге бөмбүрзек кырында бүгү улус кезээде улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле каттыжып турар. Пленумга идеялары идип үндүрген болгаш шиитпирлер хүлээп алдынган. Оларның боттанылгазы ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге, социалистиг демократияны калбартырынга болгаш ханыладырынга шынар талазы-биле чаа үе-чаданы көргүзер. СЭКП болгаш совет улус чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылды кылып турар-дыр дээрзин Пленумнуң ажылының бүгү чорудулгазы бадыткаан. Пленумнуң түңнелдери совет күрүнениң ханы болгаш чөптүг тайбынга ынак чоруун тодазы-биле көргүскен. Совет коммунистерниң партиязы четпестерни чажырбаан, ол шиитпирлеттинмээн айтырыглар дугайында ажык болгаш дорт чугаалап турар. Совет чурттуң бурунгаар шалыпкын шимчээшкининге шаптыктап турар бүгү-ле чүүлдерни ажык эртеринге бодунуң чайгылыш чок шиитпирлиинин дугайын чарлыг болдурган.

ВАШИНГТОН. Эде тургустунуушкуннуң угланыышкынын бодунга хүлээп алыр күштүг болгаш маадырлыг чорукту СЭКП-ниң тып алганын Пленум көргүскен деп, «Вашингтон пост» демдеглеп турар. Эрткен үеде тургулаан шын эвес угланыышкыннарны сойгалаан болгаш демократияны калбартырының политиказын деткээн. Шериг-стратегтиг деңбайдалды үрээр дээн АКШ-тың дайынзырак империалистиг бөлүктериниң чүткүлүн болгаш бо байдалдарга чурттуң камгаланыр аргазын бүгү талалыг быжыглаарының эргежок чугулазын хүлээп алдынган доктаалда айытканын ол солун бижээн.

ПАРИЖ. СЭКП ТК-ның Пленумунга идип үндүргени удуртукчу ажылдакчыларны депшидериниң принциптериниң дугайында, национал харылзаалар талазы-биле социалистиг демократияны калбартырының дугайында, кадрлар политиказының айтырыгларынга ленинчи чагыгларны эдерер дугайында чүүлдер, «Юманите» солуннуу-биле алырга, принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Эде тургустунуушкунче угланыышкын шиитпирлиг болуп турарын Пленумнуң бүгү чорудулгазы көргүскен деп, солун бижээн. Пленумга идип үндүргени социалистиг демократияны калбартырының дугайында идеялар совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге үе-чада болурун «Монд» тайылбырлап турар.

РИМ. М. С. Горбачёвтуң идип үндүргени саналдарынга сонуургалды чүгле ИКП эвес, а харын өскелер-даа илергейлеп турарын ИКП-ның Чингиве секретары А. Натта итали телевидение дамчыштыр чугаазынга медеглээн. ССРЭ-де чаартылга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш делегейниң кады ажылдажылгазының чорудулгазынга ажыктыг болбушаан, бурунгаар базымга идигни бээр.

(СЭТА).

ДИПЛОМАТТЫГ ХАРЫЛЗАА

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың чазаа болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чазаа деңчоруктуң, бот-боттарының иштики херектеринче киришпезинин, бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш кайызынга-даа ажыктыг болурунуң принциптерин сагып турарын бадыткап, 1987 чылдың январь 27-ден эгелеп элчиннер деңнелинге дипломаттыг харылзааларны тургузар деп шиитпирлээннер. Ооң дугайында кады кылган дыңнадыгны моол парлалга парлаан.

(СЭТА).

ФИЛИППИННЕРДЕ БАЙДАЛ

МАНИЛА. Чурттуң чепсектиг күштериниң бөлүк офицерлериниң шериг эргилдезин кылырынга белеткенип турарының дугайында дамчыыр чугааларны буруу шаппышаан, чазак чуртта байдалды бүрүн болгаш долузу-биле контрольдап турар деп, Филиппиннерниң президентизи Корасон Акино медеглээн.

Шак ындыг медегелди Филиппиннерниң камгалал министри Рафаэль Илето база кылган. Чаа конституция төлевилелиниң талазы-биле февраль 2-де эрттирер дээн чоннуң ниити национал шиитпириниң бүдүүзүнде политиктиг дүшкүүрлүг чорукту күштелдирериниче чүткүп турар амгы администрацияның удурланыкчыларының эргилде дугайында дамчыыр чугаалары күштелип турар деп, журналистер-биле беседазынга ол медеглээн. Национал камгалал министриниң чугаазы-биле алырга, Филиппиннерниң чепсектиг күштери администрацияның долу эптежилгезин камгалап турар болгаш чуртка корум-чурумну болгаш оожургалдыг чорукту хевээр арттырары дээш бүгү-ле эргежок хемчеглерни ап чорудуп турар.

Ооң-биле кады Филиппиннерде байдал ам-даа дүшкүүрлүг болуп турарын массалыг информацияның чепсектери демдеглеп турар. Чазакка удур эвилелде каттыжып алган барыын үзелдиг оппозиция күштери 1992 чылга чедир К. Акиного бодунуң эрге-дужаалын арттырып алыр арганы берип турар чаа конституцияга шаптыктаарын бодап турарлар. Олар көвүрүглерни чазылдырарын организастап, шериг кезектериниң чазакка удур хөделиишкиннери болу бээр дээр дугайында дамчыыр чугааларны тарадып турарлар.

Мурнуу Ливанда Сайда хоорайның кыдыгларынче Израильдиң ужар чүүлү ракета-бомбалыг согугну кылган. Палестиннерниң Айн-Хильве дээр лагериниң районунга халдакчының самолёттары өлүмнүг чүъгү-биле халдаан. Ооң-биле кады ол районну израиль шериг катерлери боолаан.

ЧУРУКТА: израиль ужар чүүлдүң халдаашкынының түңнели.

Рейтер — СЭТА-ның телефотозу.

Пол Пот — Иенг Сари бөлүктүң талалакчыларының кылган кем-херек үүлгедиишкиннериниң истелгезин чорудуп турар тускай комиссия геноцидтиң аараатаныг ёзу-чурумунуң эрге-чагыргазының чедирген уржуктарын тодараткан: полпотчулар 3314718 кампучилерни чок кылып узуткаан. 140 муң кижи ол үеде инвалидтер болу берген, 200 муң уруглар ада-иелерин чидирген. Эң улуг качыгдалга интеллигенцияның төлээлекчилери — эмчилер, башкылар таварышканнар. Сураглыг чогаалчыларны, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларының хөй кезиин шаажылакчылар өлүрүп каан. Чурттуң экономиктиг күчүзүнге, ооң материалдыг культуразынга, төөгүлүг тураскаалдарынга медээжок улуг когаралды чедирген деп документиде айыткан.

Геноцидтиң талалакчыларының тергиидээшкини чүс-чүс чылдар иштинде тургустунуп келген Кампучияның төөгүзүнде коргунчуг арын боон киирген. Чурттуң хөгжүлдези он-он чылдарже аткаар октаттынган. Ол ёзу-чурумнуң бажынга турган кижилер чөптүг кеземчени алыр ужурлуг. Кампучия Улус Республиканың хоойлу ёзугаар чазаанга удур янзы-бүрү хөделиишкиннерни чорудуп турар, полпотчуларның дээрбечи бөлүктеринге дуза болгаш деткимчени көргүзери дээрге, хилинчектенип өлген миллион-миллион кампучилерниң тураскаалын дорамчылааны болур деп комиссияның документизинде онзалап демдеглээн.

ЧУРУКТА: геноцидтиң полпотчу ёзу-чурумунуң коргунчуг үүлгедии.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«ДУЗАДАН КАДАРЫН ДИЛЕДИМ»

«Шынга» харыы

Ындыг эгелиг чагааны Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң штукатур-маляры Ч. Д. Иргит редакцияже чорутkan.

«Бай-Тал» совхоз тургустунар билек, тудугга ажылдап келдим. Ажыл-агыйның дирекциязы, партком, кѳдээ Совет бажың айтырыын тургузарга херекке албас-тыр... Бажыңым дээвиири хемелендир бады келген, шалазы ирип дүшкен.

Беш өшкүс уругларлыг бот-не кижи мен. Мындыг хой ажы-төлүм эдертип алгаш кымның бажыңынга сыңнарлажыр мен. Ийи караа көзүлбес, бирги бөлүктүң инвалиди, сезен харлыг иелиг мен. Одаар ыяш, хөмүр-даш-биле шуут хандырбайн турар... Чаңгыс бот-не кижиге дузадан көргүзериңерни улуу-биле диледим»—деп, автор бижип турар.

Ч. Д. Иргиттиң чагаазынга бижээн фактыларны Бай-Тал кѳдээ Советтиң күүскомунуң хуралынга сайгарып көрген дугайын ооң секретары Б. М. Данар редакцияга дыңнаткан.

Ч. Д. Иргиттиң чурттап орар бажыңының дээвиири багай, ынчангаш аңаа кол септелге кылыр септелге материалдары-биле совхоз дузалаар. Одаар ыяжын дүжүрүп берген. Ооң кырып назылаан иезиниң байдалын көргеш, инвалидтерге тускай хуваалда ёзугаар аъш-чемни чорудуп берип турар. Норма ёзугаар кургаг сүт, эът, дагаа чуургазы ышкаш аъш-чем продуктуларын садып турар.

Ынчангаш Ч. Д. Иргиттиң бажыңын кичээнгейге ап, кол септелгени кылдырып бээрин шиитпирлээн. Ол боду бажың оочурунуң 14 дугаарында туруп турар.

Ол ышкаш 1987 чылдан эгелеп чагыг ёзугаар чонну хөмүр-даш-биле хандырып эгелээр дээрзин Бай-Тал кѳдээ Советтиң секретары редакцияга дыңнаткан.

ХЕРЭЭЖЕННЕР СЛЁДУ

НОВОТРОИЦК. (Оренбург область). «Бажыңын тайбын турзун» — хоорайның үлетпүрлериниң болгаш организацияларының херээженнер чөвүлелдериниң организастааны чаңгыс чыл болган херээженнер слёду Новотроицкиге шак ындыг кыйгырыг-биле эрткен. Ооң программазында лекциялар болгаш беседалар, солун кижилер-биле ужуражыышкыннар, ажыл дуржулгазының солчуушкуну. Слеттуң киржикчилери херээженнерниң күш-ажылының болгаш дыштанылгазының, уруглар кижизидилгезин, хостуг үени шын организастаарын сайгарып чугаалашканнар. Новотроицкиниң херээженнери дайылдажып турар чурттарның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хоорай ярмарказын организастап чорутканнар.

(СЭТА).

УЛУГ-ХҮН КӨЗЕНЭЭ

СЕТКИЛДЕРНИ ШОНГАН

Кызыл-Хая Культура бажыңы шыгырт долу. Шии эгелээр мурнунда, хөгжүмнүг театрның директору С. Л. Оюн артистерниң ажыл-ижин көрүкчүлерге таныштырган. Гнесинчилер коллективнге чаа бир чыл ажып чоруур хиреде, солун овур-хевирлерни тургузуп, чедиишкиниг ажылдап турарын ол демдеглээн. Школага барып, өөреникчилер-биле ужуражып, артист болуксап турарларга арга-сүме кадар сорулгазын ол база чугаалаан.

Орус литератураның классиги Н. А. Островскийниң «Ядамыкта ала чок» деп шиизинде аныяк-даа, хоочун-даа артистер ойнап турары салгалдарның харылзаалыын бадыткап турар. Көжеге ажыттынарга, көрүкчүлерниң угаан-бодалы шииниң маадырлары-биле калы чурттап эгелээн, зал шыпшың. Артистер Б. Бады-Сагаан, Л. Солун-оол аажок солун, бүзүренчиг кылдыр ойнаан. Бистиң чаңгыс чер-чурттуувус А. Чойганмааның ойназыны кичээнгейлиг хайгаарап көрдүвүс.

Любим Торцов. Ооң адын безин кижилерге ынакшыл дугайын чугаалап турар. Ону артист А. Салчак көрүкчүлерге бүзүредир ойнады. Хоочун артистеривис Х. Конгар биле Е. Кендевбиль база бистиң магадаткан.

Шии төнген соонда, көрүкчүлерниң көөрүнге, арыннарында өөрүшкү чайнаан, чамдыктарының карактарының чажы мөндүнейнип келген болду. Шынзыг ойнаан артистерниң хуулгаазын күжү, улуг орус драматургтуң өлүм чок талантызы ындыг салдарлыг болганы ол. Сеткилдерни ол шонган.

Шынап-ла, театр улуг кижизидикчи ужур-дузалыг. Ол кижилерни эки аажы-чанга кижизидер. Фонвизин, Грибоедов, Гоголь, Островский ол дугайын чугаалап чораан-нар.

Сеткилимге четпейн барган чүүл шииниң өөреникчилерниң көрбейн барганы. Олар Н. А. Островскийниң «Чанныг» деп трагедиязын өөренген, чамдыктары чогаалдың ханы социал-философтуг утказын чедир билбээни чугаажок. Бо шиини көрген болза, драматургтуң өске-даа шиилеринге сонуургалды оттурар турган.

Мөген-Бүренчилер ол ышкаш Ч. Айтматовтуң «Чылдың дурту чүс чыл хире» деп шиизин көрүксеп турар. А. С. Пушкинниң «Бичии трагедияларын» кээп көргүзерин артистер аазаан.

Б. КАЗЫРЫКПАЙ,
башкы.

ЧАГЫГ

Сөзү С. СҮРҮҢ-ООЛДУУ. Аялгазы С. СОРУКТУУ.

Өндүр ада Ленин
Өөренирин чагаан
Өөреникчи дуңма
Ону черле утпа, ону черле
утпа.

Эртем биле ажыл
Алырылбас төрел.

Эртеми чок кижээ
Ажылдаары берге, ажылдаары
берге.

Улус чонга шынчы
Бараан болур дизе,
Улустарның сөзүн
База дыңнаар херек.

Сергек.

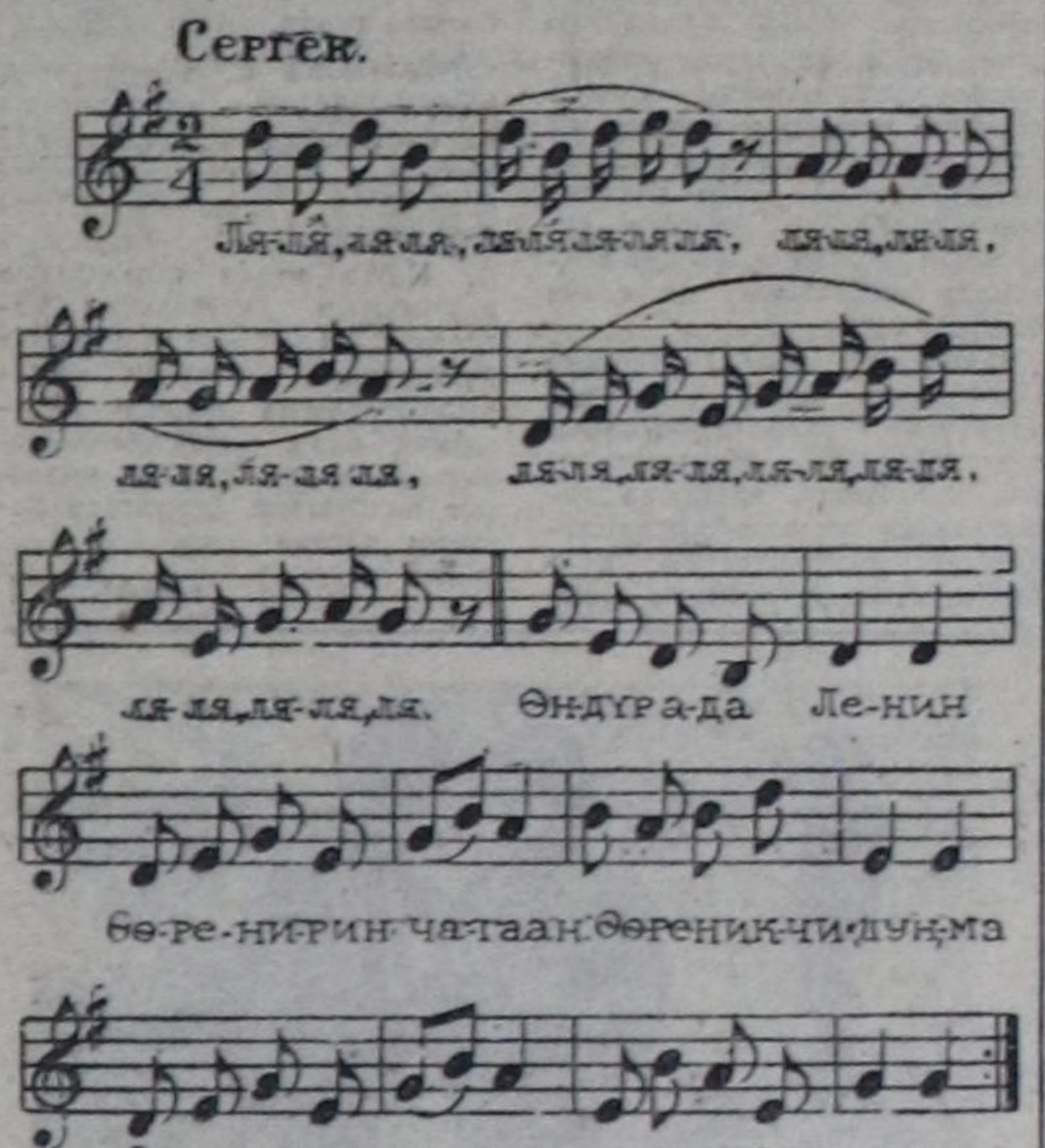
Ля-ля, ля-ля, ля-ля-ля-ля-ля, ля-ля, ля-ля,
ля-ля, ля-ля-ля, ля-ля, ля-ля, ля-ля, ля-ля,
ля-ля, ля-ля, ля. Өн-дүр а-да Ле-нин
Өө-ре-ни-рин ча-гаан Өө-ре-ник-чи дуң-ма
О-ну чер-ле ут-па. о-ну чер-ле ут-па.

А. С. Пушкинниң мөчээнинден бээр 150 чыл болурунга

Февраль 10-да (чаа санаашкын-биле) удавас бистер А. С. Пушкинниң мөчээнинден бээр 150 чылын чүрээвиске аарыбиле демдеглеп эрттирер бис. Шүлүкчүнүң хөөрүүнүң чоогу Псковщинада Святогорск хүрээниң бурунгу хаалаларынче улус чаңчыл ёзугаар үнүп кээр. А долгандыр — Пушкин дагларының кайгамчык чурту.

Михайловскоениң камгалалдыг аяннары, Тригорскиде Сороть кырында бедик эриктер, Петровскиде Ганнибалдарның эрги бай бажыны... Бо черниң бойдузу шүлүкчүнү хей-аът киирип турган. Черниң бо булуңун амыр-дыштың, күш-ажылдың болгаш хей-аът көдүрлүүшкүнүнүң кавайы деп ол адаан.

Шүлүкчүнүң хөөрүүнче улустуң оруу төнмес, салгалдар дамчаан, амыдырал дег мөңге...

ЧУРУКТАРДА: Пушкин дагларында А. С. Пушкинге тураскаал. Автор-скульптор — Е. Белашова. Күрүнениң А. С. Пушкин музей-заповедниинниң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Гейченко Михайловскоеге Омск хоорайдан келген өөреникчилер-биле кады.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.

А. С. ПУШКИН.

УЙГУ ЧОК ДҮН БИЖЭЭН ШҮЛҮК

Караңгы дүн уйгум читкен
Халааданчыг муңгаргайын.
Чанымда бо ыржым үрээн
Шактың анчыг дагжаарын ай.
Күзүрүмнү доюлдурган
Күскелерниң хүлүрээрин.
Удаан дүнниң ховаганы
Даштын садта шалырай-дыр.
Уйгузу чок куяктарның
Даамчыргай бижирээжин
Удаажыраан хөлзээзиннер
Уйгум чүге чара кирди?
Азы хилис дүүнгү хүнүм
Аактыг човаа хемдиири ол бе?
Калгып орар хуу-салым
Кандыг үүле онаары ол чоор!
Уйгум читкен шак бо дүнде
Ужур-ла бар, билип алза...

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ очулдурган.

• • •

Чараш, Инезилья,
Садчыгашта мен.
Дүнеки Севилья—
Дүнниң дыжында.
Гитарамны чүъктеп,
Хилиң плащ кеткен,
Ывак соңгаң харап,
Шпагалыг тур мен.
Уян хылдар үнү —
Уйгуң сергетсин.

• • •

Кырган душтууң келзе,—
Хылыжым билзин.
Канчап чиде бердиң?
Халалыг-ла-дыр.
Бажам боду мында,
Бар бе, сөглеп көр?..
Чараш, Инезилья,
Садчыгашта мен.
Дүнеки Севилья —
Дүнниң дыжында.

ӨТТҮР СӨГЛЭЭР КИЖИ

Кударалдан сагыш безин кагып-суксап,
Курагаг хову делгеминге улчуп чордум.
Алды чалгын чүгленипкен ыдык кушка
Ажык орук белдиринге таварыштым.
Оруктажым салааларын менче шиглээш,
Оттуг караам дужун орта дегзивитти.
Карактарым огу ынчан коргуп, сүртээн
Хая тиинде оолдуг ээр сагындырды.
Кулаам орта дээптерге, ол-ла дораан —
Хуулгаазын шимээн — даашта чаңгыланды:
Шак ол өйде кудай безин шимчегилеп,
Чалымныг даг ангелдери ужуктулар.
Далай дүвү—ханы черде чылан шимчеп,
Дазыр шөлде чимис-каттар эвирерди.
База катап эглип келгеш, аскым ашкаш,
Бачыттыг дээн дылымны ол тура тырткаш,
Угаан-бодал чаяакчызы—ховар сөстүг
Уран-чечен, байырымныг, ээлдек-чазык,
Мерген угаан айбычызы чаа дылды
Белек кылдыр меңээ берип, домнап кагды.
Хылыш-биле шагжаң хөрээм чара шапкаш,
Кыйбыңнады чүрээмни ол ушта сокту.
Чалбыраашта кыпкан көстү ол-ла дораан
Чара кескен хөрээмдиве урувутту.
Элезинниг куруг хову ортузунга,
Эге чааскаан өлүг сек дег үр-ле чыттым.
Элдеп чүве, бурган менче кыйгы салды:
«Келир өйнү өттүр сөглээр, мерген үрен,
Хей-ле чытпайн тура халы, дыңнаан, харан,
Далай, черни эргип чорааш, кижилерниң
Дакпыш хөрээн, изиг чүрээн кыпсып домна!».

В. СЕРЕН-ООЛ очулдурган.

КАРА ЧООГА

Олесь ГОНЧАР.

— Сээң кызымааңны билир мен, — деп, ол чоокта чаа чугаалаан, ынчалза-даа чурттакчыларның саналын чүге херекке албааның ол?... Чоога чанында чурттап турар кижилерния аан?... Сээң бодалың ёзугаар кырында сап-сап топ-на тыдыг шалбаа диргелип келген кижилерниң аан? А сээң ол келир үелеги аза дээрбээң кымга херек чүвел?

— Кижилерге!

— Кандыг кижилерге?

— Дириг кижилерге.

— Оон өске сагыш човаар чүве чок де! Мен чамдыкта сактырымга, кандыг-бир ниити кижилер дугайында сагыш човап чоруур ышкаш-тыр сен... Ол ниити кижилерни ажылдыр дириг кижилерни, бистерни, көрбес-тир сен...

Шак ындыг чүвени суг дыңнагылаар боор чүве-дир. Кымдан? Төрелдериңден!

Оларны чеже дыңнаар! Оон уттуучал, доңгун, дүжүметсиг апарганың кым-даа чемелевес. Кижиниң кылып чоруур ажылы өскерли бербейн аан, ынчалза-даа шаандагы, эрткен үе кижиге чаңгылапып келбес деп бе? Үш дүн ортузунда Кара Чоогапың караңгы шыргайларынга от салып алгаш, бар шаа-биле маңнажып, ойнап чорааны, чоога иштинде кара суг чанынга оолак сени эн-не баштай көзип, тып турар кылдыр ошкааны... балалбас. Ол кара суг шагда чок. Хоорайның эрги ээлери турда, кара суг өөжүн алдыкы кудумчу биле трамвай депозун чайынды албазын дээш дуй шаап каан. Кара суглар чок-даа болза, олар кижи сеткилинде артып калбаан деп бе? Ынчалза-даа кара суглар-биле чурттаар, эрткен-барган чүве-биле кызыгаарланыр үе эвес-тир бо... Дөө ол даг кырында хүрээни көрем, арыг агаардан база эртенги хүн караандан аргып каан чүве дег, чаражын, хевирлиин, шынын сөглээрге, ооң чанында Чооганы кешкен сээң улуг тудуун анаа четпес, ындыг-даа болза ону топтап көөр болза, күчүлүг уктуг чүвени оон тып ап болур.

Чүү-даа чүвени күш-биле чедип алыр! Демагогтар амдаа бар, кижи бүрүзүнүң аскын хаап шыдавас сен. Адазының эжи, трамвай депозунуң мастери Скакун, күүском хуралы болурга-ла ынчаар алап алганы «Кара Чоога айтырыын» көдүрер. Ол депо Цицерону улус чаңчыгып калганы шын чүве. Скакун холун көдүрерин билек, залга улус шимээргей бээр, Чамдыктары баштарын эгин аразынче суккулаптар, а өскелери шуут хөөреди бээрлер:

— Че, ол ам аа-ла чавар эвеспе...

Ынчангаш чамдыкта ол дүвүн ажылыптар турган дээрзин миннир херек! Эрги шагның домактарын тып эккээр, бир катап Гайдамаканың дугайын чугаалааш, «кеземче» деп бурган сөзү тып алгаш, залга улус каттырткан. Петро Демьяновичиниң туразы-биле болган чүве болза, ол ындыг узун дылдыг чүвелерин дораан томаартып каар ийик. Хүн чуруму доосту бергенде безин, ол Кара Чоога дугайын тайылбырлавышаан, турар ынак аъдын ээертээн ол: телевилелди хоорайның бүгү чурттакчы чону-биле чүге сүмелешпээнил, чогум ооң ажыы чүл, шуут үндүрүп турган херээ чүл, бир-тээ, ындыг чүве болганда, техника хайгааракчызы чүнү көрүп турганы ол суг-суг дээш баар. Скакунга моондактың таваанче кирип каккан алагаштар шоолуг быжыг эвес кылдыр сагындырар... Харысалгадан эмин эргтир чайлаксаар кижи, ооң узун чугаазы тенгүже чедир шыдажып, дыңнап орар апаар...

Ындыг-даа болза, шак ындыг чаңчаттынышкыннар кижини дүлүтпес. Үе-шаг каш катап улуг күш-биле ажылдаарын негеп турар, амыдырал сывыртап, бодунун темпизин сыгай бээр. Кадайы ону билири база эки. Демги чаа чыл аварийазының соонда, ол бажыңынга үш хонукта келбээн, а ийи караа кыланнаар кылдыр хирлени бергеш чедип кээрге, ону өөрүп хүлээп алыр:

— Кужур маадырымны! Арын, чазалекталы берген, аныяксый берген-даа ышкаш...

Ооң дүвүрееп турганын сактып келгеш, Петро Демьянович чолаачы көрбезин дээш, каттырымзаанын чоорту өжүрүп алган.

Светофор баарынга трамвай эртерин маназар ужурга таварышкан. Вагон эжиинде бодунуң кагжыкчызы кышкы бөрттүг, холунда четки туткан демги ол Скакун ирейни көрүп каан. Арны кадайларзыг, карактары чашталып чоруур хирезинде, Гайдамаканы ол ырактан-на танып каан. Маңаа база аскын туттунуп шыдаваан, трамвай дугую шаккынайны бергенде, сөглеп каапкан:

— Моондаанче баарың ол бе, Петро?... Сугну шишкиниш-биле узар дээш бе?

Ооң эртенги мендилежиишкини, ылаңгыя «шишкиниш-биле узар» деп сөстери Петро Демьяновичини хомудаткан. Олар дээш эвес, өске кижилер, сактырга кандыг-бир ниити кижилер дээш бар шаг-биле шырбайып чоруурдаа ышкаш сен. Далаш кадында октапкан шоолуг эвес «шишкиниш-биле узар» деп сөстер Петро Демьяновичиге дээп, ооң сеткил-сагыжын саймаарады берген. Хей черге күш үндүрүп турар эвес ыйнаан деп бодал ону чамдыкта чигзиндирип, ооң иштики туружун божаңнаткылай бээр турган. Ол тудугнуң онза херээ турган бе? Ооң дүне оттуп келгеш, «бадылаар бе» азы «бадылавас бе» деп боданып олурганын кымдаа, кадайы безин эскербейн турган... Кара Чоогага шуут хол дегбээни дээре эвес чүве бе? Ону бок төгер чер кылып алзын деп бе? Кайы шагда тей кырынга хүрээ база турбаан-на болгай, ону тудуп тургузуптарга, бойдустуң чурумалы өскерли бербежикпе. Ам чүл, үе-шагның агымы доктаай бергени ол бе? Дептилге кижиниң мурнунга бодунуң негелделерин салбааны ол бе? Орай-даа, эрте-даа болза, Кара Чоогага бульдозер черле чеде бээр. Бир-ле чадазынга сен чигзине берген дижик сен? Херекти ол өскертир турган бе? Тудуг ыраан тудум сенден, сээң күзел-соруудан шоолуг хамаарыштастай бээр, боду тускайлаң амыдырай бээр. Чеже кижилерни, механизмнерни, кокшул-херекселдерни кириштирген деп (сөстүң, кончууң!)... Тоолчургу амырга-моос роботтар тура халышкыжып үндүргеш, кижиге чагыртпайн барган деп бир-ле черге номчаан мен — шак ындыг байдалга таваржы бербе кончуг. Сээң чогаадып алган чүвең сени ээрден чайып кагбазын көрем...

Белен эвес болгай аан, ынчалза-даа кымга ам белен деп? Чамдыкта сагышка кирип чорбаан чүве тыптып келгеш, бодунуң эдилгелерин киргилээр. Ам безин күчүлүг насостар херек, ону кайын тывар, суг чорудар система илегел чок, техника хайгааралы база адырылбастааш туруп берген, тайылбыр берип четтикпес сен... Бир эвес бо улаада ооң киржилгези чокка эрте берген болза деп бодал ооң бажынга кире хонуп келген,— бир-ле дугаар Асуаны-биле (чоок кижилерниң баштак сөзү) ужуражылгадан ойталаар күзел аңаа тывылганы ол. Ынчалза-даа халдып-ла орар, аанайтканың оруктa светофорлар үргүлчү ногаан чырык көргүзе-дир эвеспе...

(Уланчылыг).

(Эгези № 26—27 «Шында»).

TB

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Кышкы огород». Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 8.25 — «Бичии трагедиялар». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.05—11.35 — Новгород хоорайның уругларының аас чогаал ансамбли «Гусельки» ойнаар. 16.00 — Медээлер. 16.15 — «Сезен чылдарның коммунистери». Док. фильмнер: «Бистен өске кым-даа кылбас», «Хамаарактар маргта ужуп чедип келирлер». 16.45 — Лениннден өөренир. 17.15 — Ажылчыннар хуралы. «Ленполиграфмаш» бүдүрүлге каттыжышкынында продукцияның шынарын бедидериниң дугайында. 17.55 — УССР-ниң Ворошиловградтың В. И. Ленин аттыг Культура бажыңының алдарлыг ниити ыр капеллазының концерти. 18.30 «Тудугжу». Кадрлар болгаш эде тургустунуушкун. 19.00 — Медээлер. 19.10 — Конькиге маңнаарының спорту. 19.55 — «Чайгы үеже шилчиири». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Автору — А. Салынский. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бичии трагедиялар». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05—23.55 — «Чүүдеп артык таалаачыг арфаның үнү». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Бир өрттүң хоразы». Док. фильм. 8.35; 9.40 — Төөгү. 8 класс. 1812 чылдың Ада-чурт дайыны. 9.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер: «Орук горизонтуда тутчу берген». «Сөөлгү фаэтон». 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Информатиканың болгаш санал-га техниказының үндезиннери. ЭСМ канчаар тургустунганыл. 10.35; 11.45 — Төөгү. 5 класс. Афиныларга селгүүстээшкин. 11.00 — Кедээ ажыл-агый билиглерниң университеди. 12.10 — «Сөөлгү дүн». Уран-чечен фильм. 13.45 — Экран — башкыга. Астрономия. 10 класс. Хүн. 14.15 — Медээлер. 14.20—15.20 — Гримм алышкыларның тоолдары. 18.00 — Медээлер. 18.15 — Конькиге маңнаарының спорту. Делегей чемпионады. Канададан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Программада: Медээлер. «Улуг Октябрьның 70 чылынга уткуштур». «Бичии суурларның нарын айтырыглары». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — Хостуг хүреш. Делегей маргылдаазы. 22.05—23.10 — Л. Казарновская биле А. Хомерикиниң концерти.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Республикага хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 31—36, чамдык черлерге 22—23, хүндүс 18—23 градус соок болур.

Кызылга хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 32—34, хүндүс 20—22 градус соок.

ХЛЕБ, СҮТ КАЙЫЛ?

Каш хонук бурунгаар «бистиң мурнуу микрорайонувуң чурттакчылары чаңчыккан аайы-биле Калинин кудумчузунда № 45 аъш-чем магазининге баргаш, кайгап калган. Келген кижи бүрүзүнүң салыр айтырыы: «Хлеб кайыл?», «Сүт кайыл?» Ооң мурнунда хлеб, сүттү, өске-даа продуктуларны хала чок садып алыр магазиннинге хлеб, сүдү чок болурга кижилер элдепсинмейн канчаар. Садыгжылар продуктулар өртээ санаар, саарылга кылырының оруунга, садып алыкчыларга: «Хлеб, сүттү чаа ажыттынган магазинден садып алынар» деп харыы берип, ону канчап тып алырын айтып бээри-биле өйлежип хүнзээн.

Ам ол чоок-кавының чурттакчылары хлеб, сүт аймаа садып алыр дээш чаа туттунган бажыңда «Хлеб, сүт» дээн чаа магазинче бир маңнажып, өске аъш-чем аймаан садып алыр дээш демги магазининче аай-шелир маңнажып-ла турар болу берген. Бо эки бе, багай бе? Бир талазындан алырга, эки ыйнаан. Чаа магазин ажыттынган, бараанарны тускайлап садыглаары таарымчалыг-ла. Чаартылганың, ачы-дузаны калбарткаңның база бир демдээ. А өске талазындан алырга, садып алыкчыларга дыка-ла эпчок апарган. Ол ийи магазинниң аразы 200—300 метр. Ооң кадында чаа магазинден хлеб садып алыр дээш бир оочурга, сүт аймаа садып алырда база бир оочурга, сметана алыр дизиңзе, үшкү оочурга турар ужурлуг апарган. Кым-бир кижи: «херек болза оочурга чеже-даа турар сен, каш-даа магазин аразынга маңнаар апаар сен» деп чугаалаар чадавас. Черле ынчаш, чаа магазинни ажыдып, аңаа чүнү садарын шиитпирлеп тура, садып алыкчыларга кайы хире эптиг апаарын бодаан ирги бе деп айтырыгны Кызылдың аъш-чем бараанның садыының удуртукчуларынга салып көрзе.

Чаа магазин кандыг «эптиг» байдалды тургусканын көргүзери-биле бир чүүлдү киирери артык эвес боор. № 45 магазинниң садыгжылары кассалар артынга чалгаарап ора хүнзээр апарган, ийи-чаңгыс кирген кижилерге «Саналдар болгаш шүгүмчүлелдер дептеринче» айтып, аңаа боттарының саналдарын киирерин дилеп орар.

Черле ынчаш бистиң мурнуу микрорайонувуста ачы-дуза чедирилгезиниң албан черлерин, пунктуларын каая, канчаар планнап турарын билдиммес. Московская деп автобус доктаар чериниң чиге дужунда база бир магазин ажыттынар деп турар болгай, аңаа кандыг бараанар садарын кайда шиитпирлеп тур ирги? Ол ажыттына бээрге, аъш-чем бараанныры дээш үш магазин аразынга маңнажыр апаар эвес ирги бе?

Ында «ыргак» бажыңда өңнүг фотография салону ажыттынган. Күстен бээр ол салонуң ажылын көрген кижиниң саны каш ирги? Барык хоорай даштында ол салонче барып турар кижи санныг-ла.

Черле ынчаш бистиң Кызыл хоорайда чурттакчыларга элээн эптиг эвес чүүлдер бар. Шагның, соодукчуң, өске-даа нарын херекселдериң үрелген болза, албан-на чүгле чаңгыс № 2 маршруттуң автобузунга олургаш, хоорай ужунга чедер апаар сен. А телевизор үрелир болза, Восток деп автобус доктаар черге чедир олургаш, оон улаштыр № 7 азы № 3 автобус-биле телеательеге чедер болгай. Хоорай иштинде комплекстиг хүлээп алыр пункт бар, амыдырал хандырылгазының улуг бажыңының тудуу чоруп турар деп чыллагааннарны-даа чугаалаарлар бар боор. Ынчалзажок ол пункттудан «Рембыттехника» барып кылдырып алыңар дээри (ылаңгыя шактарны) ховар эвес болдур ийин.

Хүндүлүг Мергелдей! Мында көдүрүүшкен айтырыгларны хөйге чарлап, оларны шиитпирлээр кижилерни бичии-даа бол бодандырарын дилеедим.

С. МИНТОН.

ЧУНАР АРГА ЧОК...

Мындыг чунар-бажың көрген силер бе? Бир эвес чунар арга чок чунар-бажыңга кириксээр болзуңарза, Торгалыг суурга моорлап келиңер. Өвүр районда аан. Ону айда 2—3 катап-ла изиндер болдур ийин. Бир изиндипкенде кире бээр болзуңарза, кайгаар силер. Хир-чамы-даа медээжок, чунар тастар-даа чедишпес, изиг-соок суг-даа үзүктели бээр, кеттинер өрээлде-даа, чунар черде-даа соогу аажок.

Аңаа ажылдаар кижи чогундан, өске чунар-бажың барындан бо чунар-бажың ынчаар «дөңгүп» турар деп бодаар силер бе? Чо-ок. Ону изиндип турары дээш шалынны Балчый Эник-оол ай санында ап турар. Суурда оон өске чунар чер база чок эвеспе. Ынчангаш айда бир изиндерге 500 хире өөреникчи кирер, дараазында 1500 хире улуг кижилер оочурлаар. Ол хөй кижиниң ийи-чаңгыс хүн дургузунда чундуруптарын кызыдып турар. «Дүргедээшкиниң» бир хевири бо эвеспе!

Оочуруң манап алгаш, чогум иштинче кирип кээринге хеп уштур чер четчир деп бодаар силер бе? Чедишпес, ооң уламындан чунуп алыксаан кижилер хептерин холуштур кааптар, ол дээрге гигиенага шуут таарышпас херек. Ооң кадында чиде бергилээр-даа таварылгалар тургулаан болгай. А артып калган каш тастарның хириниден өңү безин таныттынмас.

Ооң даштыы безин көөр болза, санитарлыг байдал черле хирелиг дээрзи билдинип кээр. Бок-хүзүрүм тудуп чиген, бузук шилдериниң хөйүн канчаар.

Чунар-бажыңывыстың мындыг байдалының дугайында хурал-суглаага дыка-ла чугаалажып келген бис. Лаазашкыннар-даа хөй болур, а түңнели шуут көзүлбес. Ам бо эде тургустунуушкун үезинде мынчаар ажылдаарга болур бе? Бо дугайында «Торгалыг» совхозтуң удуртукчуларындан, көдээ Советтиң күүскомундан шыңгыы айтырар апаар. А чунар-бажың эргелекчизи Балчый Эник-оолдан ону айтырбас мен. Чүге дээрге, ол «четтикпейн» турар.

Ооң чылдагаанын тайылбырлап көрейн. Б. Эник-оол чүгле чунар-бажың изиндип каар эвес, одакчылап база «ажылдап» турар. Ооң аңгыда школада шала база чуп, бүдүн шалың ап турар. Мында «хөй» ажылды чаңгыс кижи кылып четтикпес болбайн канчаар. Ону эки ажылдап турар дээш совхозтуң профэвилел комитеди шаңнап база турган болгай. Ындыг болганда чунар-бажыңның канчаар ажылдап турары Б. Эник-оолга шуут хамаарышпас. Шалынны ийи-үш черде төлеп турар, шаңнал акшаны берип турар.

Кижи шыдажыр арга чок мындыг фактыны совхозтуң удуртукчулары шуут «эскербейн» турар. Ынчанмайн канчаар, олар чунуп келирге, Б. Эник-оол чунар-бажыңын чүгээр кылдыр изиндиптер болбазыкпе. Силер, Мергелдей, Торгалыгга кээп бо чунар-бажыңга киргеш, бистиң тылышчок даргаларывысты «бустандырыпкан» болзуңарза. Дилээвис ол.

В. МОНГУШ.

кино

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киносборник № 156» 12.30, «Поездка в Индию» (1, 2 серияЗЫ) 9.30, 14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ну, погоди!» 11.20, 15.00, «За околицей дракон» 9.40, «Лермонтов» 13.00, «Верую в любовь» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Веселое волшебство» 10.00, «Как три мушкетера» (1, 2 сериязы) 11.20, 13.40, 16.30, 19.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мальчик с пальчик» 10.00, «Тайное путешествие эмира» 11.40, 13.30, 15.30, 17.30, «Тема» 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Маленькая волшебница» 14.00, «Потерпевшие претензий не имеют» 15.30, 17.20 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Борис Годунов» (1, 2 сериязы) 9.30, 12.40, 15.50, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киносборник № 136» 9.40, 13.00, «Полёт в страну чудовищ» 11.00, 15.00, «Поездка в Индию» (1, 2 сериязы) 17.10, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Там, где нас нет» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Как три мушкетера» (1, 2 сериязы) 15.00, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Тайное путешествие эмира» 18.00, 20.00 шактарда.

ШЫН
Адрезивис: 667000,
Кызыл хоорай,
Щетинкин болгаш
Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ:

редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга амазы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3443.
ТС—00034.